

Strasbourg, 2 March 2006

ACFC/25DOC(2006)002
/Romanian language version/

**ADVISORY COMMITTEE ON THE FRAMEWORK CONVENTION FOR
THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES**

**Commentary on Education under the
Framework Convention for the Protection of National Minorities**

The Commentary was adopted by the Advisory Committee at its 25th session on 2 March 2006. The Commentary was prepared by Ms Athanasia Spiliopoulou Åkermark, Second Vice-President of the Advisory Committee. Consultations with independent experts were held by the Advisory Committee on several occasions.

This translation has been kindly provided by the Government of Romania.

Strasbourg, 2 martie 2006

ACFC/25DOC(2006)002

**COMITETUL CONSULTATIV AL CONVENȚIEI-CADRU PENTRU PROTECȚIA
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE**

**Comentariu privind educația conform
Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale**

Comentariul a fost adoptat de Comitetul consultativ în cadrul celei de a 25-a sa reuniuni din 2 martie 2006. Comentariul a fost elaborat de doamna Athanasia Spiliopoulou Åkermark, al doilea vice-președinte al Comitetului consultativ. Consultările cu experții independenți au fost coordonate de către Comitetul consultativ în mai multe ocazii.

CUPRINS

Rezumat.....	3
PARTEA I INTRODUCERE.....	4
1.1 Scopul Comentariului.....	4
1.2 Convenția-cadru ca parte integrantă a instrumentelor internaționale privind drepturile omului.....	6
1.3 Obiectivele educației.....	7
1.4 Importanța articolelor 4-6 din Convenția-cadru.....	9
PARTEA II DISPOZIȚII SPECIFICE ALE CONVENȚIEI-CADRU PRIVIND EDUCAȚIA.....	13
2.1 Articolul 12 din Convenția-cadru.....	13
2.1.1 Raport explicativ.....	13
2.1.2 Aspecte principale.....	14
Sfera de aplicare a educației.....	14
Promovarea elementelor multiculturale și interculturale în educație.....	15
Formarea profesorilor, accesul la manuale și contacte multiculturale.....	20
Oportunități egale pentru accesul la educație.....	22
Rezumatul punctelor prevăzute la articolul 12 alineatul (3).....	24
2.2 Articolul 13 din Convenția-cadru.....	24
2.2.1 Raport explicativ.....	25
2.2.2 Aspecte principale.....	25
2.3 Articolul 14 din Convenția-cadru.....	26
2.3.1 Raport explicativ.....	26
2.3.2 Aspecte principale.....	27
Structura articolului 14.....	27
Limbile protejate.....	28
Sfera de aplicare a obligațiilor.....	30
PARTEA III CONSIDERAȚII PRINCIPALE CARE INFLUENȚEAZĂ EDUCAȚIA MINORITĂȚILOR ȘI EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ.....	32
ANEXĂ: INVENTARUL ASPECTELOR EDUCAȚIONALE ABORDATE DE CĂTRE COMITETUL CONSULTATIV ÎN PRIMUL CICLU DE OPINII.....	33

Rezumat

Comentariul este structurat în trei părți:

Partea I Introducere – Cea mai importantă parte a Introducerii este secțiunea 1.4 care abordează relevanța articolelor 4, 5 și 6 din Convenția-cadru din domeniul educației minorităților. Comentariul recunoaște astfel faptul că prezenta Convenție-cadru prezintă relevanță pentru a garanta nu doar dreptul persoanelor care aparțin minorităților la un învățământ primar gratuit de bună calitate, precum și accesul egal la învățământul secundar (*dreptul la educație*), ci de asemenea pentru a stabili standarde pe baza cărora astfel de învățământ trebuie construit în ceea ce privește conținutul, precum și forma (*drepturi în timpul educației*) pentru a facilita dezvoltarea abilităților și personalității copilului, pentru a garanta siguranța copilului și a satisface aspirațiile lingvistice, religioase, filosofice ale elevilor și ale părinților acestora.

Dispozițiile Convenției-cadru privind educația sunt de asemenea luate în considerare la planificarea și acțiunea în domeniul educației interculturale, care are ambiția de a facilita înțelegerea reciprocă, contactele și interacțiunea între diferite grupuri care trăiesc în cadrul unei societăți.¹ Efectele obiectivelor multiple ale educației privind educația minorităților și educația interculturală, precum și importanța legăturilor puternice dintre Convenția-cadru și alte instrumente de drepturi ale omului sunt de asemenea abordate în introducere.

Partea II – Partea principală a Comentariului este dedicată articolelor 12-14 din Convenția-cadru.

În această parte, Comentariul urmează structura dispozițiilor, astfel încât, având în vedere articolul 12, accesul egal la educație apare ca al treilea aspect, chiar dacă acesta a fost deja menționat în legătură cu articolul 4 care garantează egalitatea înaintea legii și interzice discriminarea în general. Aspectele reglementate demonstrează faptul că dispozițiilor relevante li s-a acordat un conținut normativ important care oferă o orientare considerabilă statelor participante și factorilor decizionali. Notele de subsol elaborate în Comentariu cu referire la rapoartele sau avizele Comitetului consultativ nu sunt expuneri exhaustive ale tuturor cazurilor în care a apărut un anumit aspect. Acestea funcționează ca ilustrații selective ale punctelor subliniate. Această parte se încheie cu principiile de orientare dezvoltate în cadrul diverselor instituții internaționale privind planificarea și punerea în aplicare a eforturilor educaționale destinate persoanelor care aparțin minorităților naționale.

Partea III menționează *lista Comitetului consultativ a considerațiilor principale care influențează educația minorităților și educația interculturală* pe care statele participante o pot utiliza drept punct de referință la planificarea, punerea în aplicare și evaluarea politicilor educaționale și a legislației relevante pentru persoanele care aparțin minorităților naționale. Această secțiune prezintă un rezumat al aspectelor principale precizate în Comentariu.

¹ Privind conceptul de educație „multiculturală” și „interculturală”, a se vedea în continuare secțiunea 2.1 privind articolul 12.

Anexa constă dintr-un *Inventar al aspectelor educației abordate de către Comitetul consultativ în primul său ciclu de opinii*. În practică, Comitetul consultativ și-a dezvoltat perspectiva de ansamblu în domeniul educației minorităților prin dezvoltarea acestui Inventar.

A fost inclusă ca anexă deoarece se poate dovedi un instrument util ca listă de verificare a aspectelor care trebuie luate în considerare în discuțiile privind educația minorităților și educația interculturală. Aceasta poate constitui de asemenea un instrument util pentru organizațiile neguvernamentale care planifică să elaboreze rapoarte alternative în domeniul educației minorităților. Cititorii vor descoperi că Comentariul urmează în principiu structura dezvoltată în Inventar.

PARTEA I INTRODUCERE

1.1 Scopul Comentariului

Astăzi, educația este considerată un scop în sine, precum și drept un instrument puternic pentru transmiterea de cunoștințe, atitudini și valori. În Convenția-cadru (FCNM), cu trei dispoziții specifice (din șaisprezece dispoziții operative din secțiunea II), articolele 12-14, precum și referințele explicite la educație din dispozițiile generale privind egalitatea și dialogul intercultural (articolul 6), nu se acordă un spațiu atât de mare niciunui alt aspect.

În ultimii ani, Comitetul consultativ al Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale (denumit în continuare „Comitetul consultativ”) a discutat în mod repetat nevoia de a rezuma experiența și opiniile sale privind aspecte tematice specifice. Un aport important în această dezbatere a fost acordat la Conferința de marcare a celei de a 5-a aniversare a intrării în vigoare a Convenției-cadru în 2003.² Cele trei teme discutate au fost participarea, media și educația.

Dintre aceste trei teme, Comitetul consultativ a decis să înceapă printr-o analiză aprofundată a experienței sale în domeniul educației.

Prezentul Comentariu are ca scop reglementarea a trei aspecte diferite, dar interconectate:

- Rezumă experiența Comitetului consultativ în activitatea cu și pentru drepturile la educație (în special articolele 12-14 din Convenția-cadru) și cu rolul educației în promovarea unui spirit de toleranță și dialog intercultural astfel cum este prevăzut la articolul 6 alineatul (1) din Convenția-cadru. Prezentul Comentariu se concentrează în principal asupra articolelor 12 și 14 deoarece aceste două dispoziții formează punctul central al activităților de monitorizare ale Comitetului consultativ în domeniul educației în timpul primului ciclu de monitorizare;

² Raportul Conferinței a fost publicat în 2004 de către Consiliul Europei în documentul „Umplerea cadrului: monitorizare a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale” ISBN 92-871-5472-2.

- Subliniază multitudinea de informații existente în rapoartele statelor și spectrul larg al soluțiilor utilizate în diferite contexte. O astfel de practică din multe țări diferite din Europa oferă o imagine completă a punerii în aplicare a Convenției-cadru și permite o elaborare mai detaliată a diferitelor aspecte specifice menționate în prezentul Comentariu;
- Identifică aspecte care necesită o atenție aprofundată în viitor atât în activitatea Comitetului consultativ, la punerea în aplicare a Convenției-cadru, cât și în raportarea de către statele participante, precum și în activitățile altor actori, inclusiv ale organizațiilor neguvernamentale și mediului universitar;
- Face un efort de a situa activitatea și opiniile Comitetului consultativ în cadrul unui discurs internațional mai larg;
- Subliniază unele dintre tensiunile pe care Comitetul consultativ le-a întâlnit în domeniul educației minorităților și educației interculturale și alegerile care trebuie să fie făcute în mod conștient de către toți actorii implicați, inclusiv statele participante și guvernele acestora, minoritățile, părinții și studenții/elevii.

Comentariul preia din avizele Comitetului consultativ privind anumite țări, precum și din rapoartele statelor înaintate către Comitetul consultativ și alte surse, pentru a fundamenta concluziile care sunt incorporate în fiecare secțiune a Comentariului.

Comitetul consultativ speră că Comentariul va oferi orientare practică pentru statele participante la Convenția-cadru și pentru alți actori implicați în activități educaționale. Acești actori includ educatori, elevi sau studenți și părinții acestora³, minorități și organizațiile acestora, autorități centrale, locale și regionale. Totuși, trebuie clarificat chiar de la început faptul că, având în vedere obiectivele educației și multitudinea situațiilor de fapt, nu există „o soluție universală” în acest domeniu.

Scopul prezentului Comentariu nu este de a face o analiză exhaustivă a tuturor aspectelor educației minorităților și educației interculturale reglementate prin Convenția-cadru.

Scopul este de a rezuma experiența Comitetului consultativ din primul ciclu de monitorizare și de a sublinia unele dintre cele mai cruciale aspecte cu care Comitetul consultativ s-a confruntat în munca sa. Al doilea ciclu de monitorizare poate include foarte bine alte aspecte care nu au fost evidente în timpul primului ciclu.⁴

Accentul din Comentariu este pus pe rolul Convenției-cadru în sarcina de echilibrare, pe de o parte, a întreținerii și dezvoltării culturii și elementelor esențiale ale identității persoanelor care aparțin minorităților naționale și, pe de altă parte, a liberei lor integrări și participări în cadrul societăților în care trăiesc. Comitetul consultativ speră că prezenta Observație poate fi utilizată drept instrument la proiectarea și punerea în aplicare a politicilor educaționale relevante în statele

³ Comentariul reglementează nu doar educația copiilor, ci și cea a persoanelor adulte (tineri studenți, adulți etc.)

⁴ Din acest motiv, Comentariul se referă doar la materiale din primul ciclu de monitorizare.

participante și, de asemenea, drept un element suplimentar pentru dialogul constructiv pe care l-a dezvoltat în timpul primului ciclu de monitorizare cu statele participante.

1.2 Convenția-cadru ca parte integrantă a instrumentelor drepturilor internaționale ale omului

Protecția minorităților naționale și a drepturilor și libertăților persoanelor care aparțin acestor minorități formează o parte integrantă a protecției internaționale a drepturilor omului, astfel cum se menționează la articolul 1 din Convenția-cadru:

„Protecția minorităților naționale și a drepturilor și libertăților persoanelor care aparțin acestor minorități formează o parte integrantă a protecției internaționale a drepturilor omului și, ca atare, intră în sfera de aplicare a cooperării internaționale.”

Rezultă că *dreptul la educație și drepturi în timpul educației* pentru minorități, astfel cum sunt garantate prin Convenția-cadru, reprezintă o parte integrantă a drepturilor din educație astfel cum sunt implantate într-un număr de dispoziții specifice din instrumentele internaționale, inclusiv Declarația universală a drepturilor omului, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Convenția cu privire la drepturile copilului, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei, Convenția UNESCO împotriva discriminării în educație, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și Carta socială europeană (revizuită).

În prezentele dispoziții, sunt reglementate un număr de drepturi diferite, inclusiv:

- principiul învățământului primar gratuit și obligatoriu;
- accesul egal la educație și oportunități egale în cadrul sistemului de învățământ;
- libertatea părinților de a alege tipul de educație care va fi acordat copiilor lor conform propriilor convingeri religioase, morale sau filosofice;
- dreptul persoanelor fizice și entităților juridice de a-și întemeia și administra propria instituție de învățământ;
- dreptul la educația lingvistică pentru muncitorii migranți și familiile acestora.

Mai multă orientare în aspecte în legătură cu drepturile la educație ale minorităților naționale pot fi de asemenea găsite în Recomandările OSCE de la Haga în legătură cu drepturile la educație ale minorităților naționale. În legătură cu aspectele limbilor minorităților în educație, orientare suplimentară poate fi găsită în Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare.

Convenția-cadru asigură drepturile „persoanelor care aparțin minorităților naționale”. Este clar că aceste „persoane” pot fi bărbați sau femei, copii sau adulți. Într-adevăr, dispozițiile Convenției nu se referă doar la activități școlare formale, ci se referă la educație și sisteme de învățământ în termeni mai largi. În ultimii ani, Comitetul consultativ a fost tot mai sensibil la diferite implicații

ale drepturilor persoanelor care aparțin unor minorități naționale diferite sau unor grupuri din cadrul grupurilor minoritare, pentru bărbați și femei, pentru cetățeni și necetățeni.⁵

Totuși, Convenția-cadru nu abordează doar drepturile minorităților la educație și anume la un anumit tip de educație. Este de o importanță egală pentru promovarea conștientizării și cunoștințelor din rândul populației majoritare privind limba, cultura și tradițiile minorităților.⁶ În plus, articolul 14 alineatul (3) prevede că drepturile educaționale ale persoanelor care aparțin minorităților naționale care urmează să fie învățate în limba minorității sau care primesc formare în această limbă nu trebuie să fie aducă atingere învățării și predării limbii oficiale a statului.

Astfel cum a fost deja menționat, dreptul la educație este un drept în sine, dar este de asemenea instrumental în calitate de condiție preliminară pentru a beneficia pe deplin de multe alte drepturi, cum ar fi dreptul la participare, exprimare, asociere etc. Din acest motiv, importanța locului ocupat de Convenția-cadru în cauzalitatea dispozițiilor privind drepturile omului este crucială în calitate de garanție a spectrului complet al drepturilor persoanelor care aparțin minorităților naționale.

Planificarea și activitatea în domeniul educației trebuie să ia în considerare activitatea desfășurată în aceste foruri diverse, inclusiv organismele de monitorizare a tratatelor Națiunilor Unite (UN), raportorul special al ONU privind dreptul la educație, Curtea Europeană a Drepturilor în cadrul unui context mai larg al angajamentelor statelor cu privire la drepturile la educație ale oamenilor și, în special, al Programului Mondial pentru Educația Drepturilor Umane în desfășurare⁷.

1.3 Obiectivele educației

Obiectivele educației în diverse societăți ne-au permis să privim educația în cadrul Convenției-cadru ca având obiective multiple și ocazional contradictorii care trebuie să fie reconciliate și echilibrate. Există mai multe părți diferite interesate în procesul educației: persoanele educate,

⁵ De exemplu, Republica Slovacă a inclus în raportul său de stat ACFC/SR(99)8 informații privind eforturile educaționale pentru femeile rome. În Raportul său de stat ACFC/SR(99)13, Regatul Unit a subliniat faptul că „Guvernul este preocupat de numărul disproporționat de elevi minoritari etnici, în special băieți africani și din zona Caraibelor care sunt ... excluși din ... școli”. Comitetul consultativ a subliniat în Avizul privind Regatul Unit ACFC/INF/OP/I(2002)006 în legătură cu accesul la învățământul superior că „în timp ce anumite grupuri etnice sunt bine reprezentate ..., alte grupuri, cum ar fi femeile din Bangladesh și bărbații africani și din zona Caraibelor rămân serios subreprezențați” [alineatul (85)].

⁶ A se vedea Avizul Comitetului consultativ privind Cipru ACFC/INF/OP/I(2002)4, alineatul (30). În alte avize, se subliniază nevoia de educație a persoanelor care aparțin unor grupuri profesionale specifice. Acesta este cazul Avizului Comitetului consultativ privind Albania ACFC/INF/OP/I(2003)004, unde Comitetul consultativ a subliniat nevoia pentru educație în cadrul grupurilor profesionale, cum ar fi ofițerii din domeniul asigurării respectării legii, judiciar și media privind situația, precum și nevoiile comunităților rome și egiptene pentru a încuraja toleranța [alineatul (94)].

⁷ Pentru o actualizare și un rezumat al acestor eforturi, a se vedea: Adunarea Generală a ONU, Proiectul de plan de acțiune revizuit pentru prima fază (2005-2007) al Programului mondial pentru Educația privind Drepturile Omului, A/59/525/Rev.1 (2 martie 2005).

educatorii, părinții, grupurile minoritare, autoritățile locale, regionale și centrale. Nevoile și aspirațiile acestora pot varia și trebuie să fie în mod constant evaluate și protejate în măsura în care este posibil. Convenția cu privire la drepturile copilului a plasat într-o poziție de o importanță crucială nevoile și dorințele copilului, dimensiune care lipsea din documentele anterioare. Acest lucru este de o mare importanță în domeniul educației, unde alte documente internaționale au acordat preferință anterioară intereselor și opțiunilor părinților sau educatorilor în detrimentul opiniilor copilului.

Obiectivele educației sunt pe larg menționate în articolul 29 din Convenția cu privire la drepturile copilului.

Acesta prevede:

„1. Statele participante convin că educația copilului se direcționează către:

- (a) Dezvoltarea personalității, talentelor și abilităților mentale și fizice ale copilului la potențialul maxim;
- (b) Dezvoltarea respectului pentru drepturile omului și libertățile fundamentale și pentru principiile consacrate în Carta Organizației Națiunilor Unite;
- (c) Dezvoltarea respectului pentru părinții copilului, pentru identitatea sa culturală, limba și valorile sale, pentru valorile naționale ale țării în care copilul trăiește, a țării din care acesta poate proveni și pentru civilizații diferite de propria sa civilizație;
- (d) Pregătirea copilului pentru o viață responsabilă într-o societate liberă, în spiritul înțelegerii, păcii, toleranței, egalității de gen și prieteniei în cadrul tuturor oamenilor și al grupurilor etnice, naționale și religioase și al persoanelor de origine indigenă;
- (e) Dezvoltarea respectului pentru mediul natural [...]

Unele dintre aceste obiective, cum ar fi dezvoltarea capacităților lingvistice ale unui copil, se înțeleg ca fiind esențial instrumentale. În aceste cazuri, educația este considerată ca un instrument pentru atingerea altor obiective (de exemplu, găsirea unui loc de muncă sau participarea la procesul decizional).

Alte obiective ale educației sunt percepute ca fiind primordiale în măsura în care acestea sunt considerate ca fiind importante *per se* chiar și în cazul în care nu există nicio altă justificare rațională sau economică în acest sens. Acesta este cazul cu dezvoltarea respectului pentru identitatea copilului.

În prezent, înțelegerea noastră a copilului ca fiind un individ cu nevoi și capacități independente a reformat prioritățile în cadrul nevoilor diferiților actori implicați în educație.

Prin urmare, toate programele educative trebuie să ia în considerare ambele tipuri de obiective, dar trebuie să facă acest lucru în timp ce încearcă să protejeze interesul suprem al copilului astfel

cum se prevede în Convenția cu privire la drepturile copilului a Națiunilor Unite.⁸ Într-adevăr, diferența dintre obiectivele instrumentale și cele primordiale este într-o anumită măsură artificială. Respectul pentru identitatea lingvistică a copilului este, de exemplu, o condiție preliminară pentru bilingvism și plurilingvism aditiv, adică unul care dezvoltă și consolidează capacitățile cognitive și emoționale ale copilului și diferitele limbi se consolidează una pe cealaltă, iar identitatea lingvistică este atât un instrument, cât și un scop în sine, în același timp.

Trebuie menționat faptul că *foarte puține state abordează aspectul obiectivelor educației în rapoartele lor*. Anumite state abordează principiile educației și programei educaționale conform articolului 6 din Convenția-cadru.⁹ Comitetul Consultativ a dezbătut obiectivele educației minorităților și în cazul în care a subliniat faptul că școlile sârbe pentru minorități există deja de o perioadă de peste o sută de ani și nu au avut doar „o funcție educațională, ci au contribuit de asemenea la exprimarea identității sârbe în domeniile tradițional ocupate de către această minoritate”.¹⁰

1.4 Importanța articolelor 4-6 din Convenția-cadru

Părinții doresc ca toți copiii lor să aibă o educație de bună calitate care să le asigure egalitate de acces și tratament și să le permită copiilor să își dezvolte capacitățile și personalitățile, să devină membrii deplin în societățile în care trăiesc și să trăiască vieți decente. Toate statele au un interes și o obligație de a încuraja și facilita astfel de eforturi și de a asigura coeziunea socială pe teritoriul propriu.

Suplimentar dispozițiilor specifice (articolele 12-14) care garantează dreptul la educație și drepturile în timpul educației, articolul 6 din Convenția-cadru identifică educația ca un domeniu de o importanță specifică în legătură cu necesitatea asigurării existenței unui spirit de toleranță și dialog intercultural:

„1. Părțile vor încuraja spiritul de toleranță și dialog intercultural și vor lua măsuri eficiente pentru a promova respectul reciproc și înțelegerea și cooperarea între toate persoanele care trăiesc pe teritoriul lor, indiferent de identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă a acestora, în special în domeniile educației, culturii și mass-mediei.

2. Părțile se angajează să ia măsuri corespunzătoare pentru a proteja persoanele care ar putea fi supuse unor amenințări sau acte de discriminare, ostilitate sau violență, datorită identității lor etnice, culturale, lingvistice sau religioase.”

⁸ A se vedea în continuare Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul generală nr. 1, Obiectivele educației (2003).

⁹ A se vedea, de exemplu, Raportul al Estoniei ACFC/SR(99)16, alineatele (30)-(31), care abordează obiectivele Legii educației din Estonia și, de asemenea, Raportul al Elveției ACFC/SR(2001)2, alineatul (153), privind importanța educației pentru contactul intercultural și promovarea toleranței.

¹⁰ A se vedea Avizul Comitetului consultativ privind Germania ACFC/INF/OP/I(2002)008, alineatul (59).

Articolele 4, 5 și 6 formează un continuum de obligații principale ale statelor.

În domeniul educației, articolul 4 garantează accesul egal la educație și interzice discriminarea. Acesta explică de asemenea faptul că statele participante întreprind adoptarea, unde este cazul, a unor măsuri pozitive pentru a promova egalitatea completă și efectivă a persoanelor care aparțin minorităților naționale. Acest lucru nu poate fi suficient subliniat. Convenția-cadru presupune că statele urmăresc atingerea activă a obiectivelor incluse în Convenție. O atitudine pasivă poate duce la o încălcare a obligațiilor prevăzute în Convenție. Exemple reprezintă absența legislației care garantează drepturile la și în timpul educației pentru persoane care aparțin minorităților naționale sau politici privind minoritățile care prezintă un caracter ad hoc și nesistematic.¹¹ Astfel de măsuri - adecvate și necesare - introduse pentru a promova egalitatea completă efectivă a persoanelor care aparțin minorităților nu sunt considerate ca fiind acte de discriminare a majorității sau a altor grupuri (articolul 4.3). Accesul egal la educație este de asemenea reglementat conform articolului 12 alineatul (3).

Articolul 5 elaborează pe tema necesității promovării unor condiții adecvate pentru menținerea și dezvoltarea culturii și elementelor esențiale ale identității persoanelor care aparțin minorităților naționale. Articolele 12-14 constituie o explicație în continuare a ceea ce înseamnă acest lucru în domeniul educației.

Importanța articolelor 4 și 5 se regăsește, astfel cum s-a menționat deja, în faptul că acestea clarifică faptul că o politică activă și coerentă în domeniul educației este necesară pentru a pune în aplicare dispozițiile din Convenția-cadru.

În plus față de cerințele unor garanții legislative și instituționale clare și coerente, existența datelor de bază în domeniul educației este o condiție preliminară pentru orice politică educațională activă. Pentru a pune în aplicare aceste dispoziții (în special articolele 5, 12 și 14), toate statele participante trebuie să dețină date adecvate privind diferitele grupuri care trăiesc în țările respective, precum și privind nevoile și aspirațiile acestora în domeniul educației. Comitetul consultativ a fost sensibil la diferitele nevoi ale indivizilor și grupurilor diferite din cadrul unui singur grup minoritar. Grupuri concentrate și persoane individuale care trăiesc în medii urbane pot avea nevoi și așteptări diferite decât minoritățile dispersate sau populațiile rurale. Din acest motiv, articolul 15 care garantează dreptul de participare efectivă a persoanelor care aparțin minorităților trebuie avut în vedere la elaborarea și punerea în aplicare a politicilor educaționale, pentru a asigura exprimarea multiplicității nevoilor și dorințelor diferitelor segmente de grupuri minoritare.

¹¹ A se vedea, de exemplu, Avizul privind Italia ACFC/INF/OP/I(2002)007, alineatul (58), unde Comitetul consultativ observă faptul că limbile minorităților trebuie să facă parte din programe coordonate mai degrabă decât să reprezinte doar eforturi experimentale izolate. În Avizul privind Suedia ACFC/INF/OP/I(2003)006, alineatul (60), Comitetul consultativ a criticat absența garanțiilor legislative pentru educație bilingvă pentru alte populații decât saami, în ciuda existenței unei cereri clare în această privință.

Comitetul consultativ a subliniat în nenumărate rânduri nevoia de a respecta principiul autoidentificării persoanelor care aparțin minorităților naționale și existența unor garanții adecvate pentru tratarea datelor demografice, etnice și a altor date personale în conformitate cu articolul 3 din Convenția-cadru. În același timp, este important ca, printr-o combinație de instrumente cantitative și calitative, statele să elaboreze evaluări ale nevoilor în domeniul educației prin consultare cu persoanele în cauză¹². Importanța datelor de referință naționale se mărește pe măsură ce domeniul educației devine din ce în ce mai descentralizat. Absența unor astfel de date de bază nu poate fi utilizată drept scuză pentru a nu acționa, de exemplu, în domeniul educației minorităților.

Comitetul consultativ a subliniat deseori absența unor informații defalcate în funcție de gen în rapoartele statelor și, drept consecință, de asemenea, în multe dintre avizele Comitetului consultativ. În anumite cazuri, acesta este rezultatul absenței datelor de bază privind educația și privind minoritățile în ansamblul lor (în anumite țări datorită impedimentelor juridice privind colectarea de date). În alte țări, astfel de date există, dar nu reflectă pozițiile și realizările băieților și fetelor, bărbaților și femeilor din sistemul de învățământ. Diferențele dintre bărbați și femei în domeniul educației au ca rezultat deseori diferența de acces și statut în domeniul angajării și trebuie să fie monitorizate temeinic. Stereotipurile negative care privesc rolurile de gen – în rândul majorităților, precum și minorităților – trebuie să fie expuse și dezbătute public și trebuie făcute eforturi comune pentru a le eradica în conformitate cu obligațiile statelor participante conform Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (articolul 5).¹³

Articolul 6 din Convenția-cadru impune ca statele participante să încurajeze toleranța, dialogul și înțelegerea reciprocă între diferite grupuri care trăiesc în țară. În domeniul educației, acest lucru impune cerințe atât în legătură cu conținutul educației, cât și în legătură cu forma, educatorii, structurile și instituțiile de învățământ. Legătura dintre articolul 6 și articolul 12 este puternică în ceea ce privește faptul că ambele dispoziții susțin principiile etice principale ale Convenției-cadru ca un dialog intercultural, integrea minorităților într-o societate mai largă și coeziune socială. Statele participante trebuie să revizuiască în mod regulat programa de învățământ și manualele materiilor cum ar fi istorie, religie și literatură, dar astfel de revizuri trebuie să acopere de asemenea întreaga programă de învățământ pentru a se asigura că se reflectă diversitatea culturilor și identităților și că sunt promovate toleranța și comunicarea interculturală.

¹² Mediul academic și ONG-urile pot de asemenea asista la colectarea și evaluarea unor astfel de date. A se vedea, de exemplu, raportul „Dreptul la educație al persoanelor care aparțin minorităților naționale din Voivodina”, Centrul Voivodina pentru drepturile omului, Novi Sad, 2005.

¹³ A se vedea de asemenea articolul 10 din Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei, care abordează în mod specific egalitatea de drepturi în domeniul educației, inclusiv accesul la aceeași programă de învățământ, la aceleași examene, personal de predare cu calificări de același standard și locații ale școlilor și echipamente de aceeași calitate.

În legătură cu predarea istoriei, Comitetul consultativ amintește eforturile de lungă durată ale Consiliului European în acest domeniu. Aceste eforturi se concentrează asupra eliminării stereotipurilor și prejudecăților din manualele de istorie și asupra potențialului pentru gândire critică de-a lungul istoriei. În timp ce introducerea unor elemente ale cunoașterii și dialogului interculturale în programa de învățământ, precum și nevoia de a revizui programa de învățământ, în special în domeniul istoriei și religiei, au fost deseori incluse în avizele Comitetului consultativ, trebuie să se remarce faptul că acest Comitet consultativ nu a avut ocazia de a se pronunța în mod larg asupra aspectului educației religioase sau al educației oferite de instituții religioase.¹⁴

În legislația internațională, principiul stabilit impune, pe de o parte, că părinții pot alege tipul de educație care va fi oferit copiilor lor conform propriile convingeri religioase, morale sau filosofice [a se vedea articolul 26 alineatul (3) din Declarația Universală a Drepturilor Omului și articolul 2 din Protocolul 1 din Convenția europeană a drepturilor omului] și, pe de altă parte, faptul că informațiile și cunoștințele trebuie comunicate într-un mod obiectiv, critic și pluralist.¹⁵ În această privință, ne putem aminti de asemenea dispozițiile elaborate privind religia în educație din Documentul de la Viena al OSCE (1989), inclusiv dreptul oricărei persoane de a oferi și primi educație religioasă în limba pe care o dorește [alineatul (16)]. Toate aceste documente internaționale încurajează înțelegerea și dialogul dintre grupuri și suprimarea absolutismului, a intoleranței și a urii.

Articolele 7 și 8 din Convenția-cadru garantează, pentru persoane care aparțin minorităților naționale, libertatea religiei, precum și dreptul de a-și manifesta religia și de a înființa instituții, organizații și asociații religioase. Acest ultim drept menționat se regăsește de asemenea în dreptul la educație de la articolul 2 din Protocolul suplimentar I la Convenția pentru apărarea drepturilor

¹⁴ În Rapoartele Bulgariei ACFC/SR(2003)001, există o evaluare autocritică privind lipsa unei includeri suficiente a elementelor interculturale în programa de învățământ bulgară, dar, de asemenea, informații ale eforturilor unei organizații non-guvernamentale (Inițiativa interetnică privind înființarea drepturilor omului) de a aborda această nevoie în domeniul educației. Rapoartele Elveției ACFC/SR(2001)2 arată eforturile Societății de televiziune din Elveția – SSR printr-o serie de emisiuni privind religiile diferite pentru a încuraja înțelegerea interculturală. Acest lucru demonstrează de asemenea rolul mass-mediei și, în special al televiziunii în calitate de instrument educațional. Avizul Comitetului consultativ privind Armenia ACFC/INF/OP/I(2003)001 subliniază (la articolul 12) că istoria, cultura, religia și tradițiile persoanelor care aparțin minorităților naționale sunt predate doar în clase speciale de duminică și „nu ca parte a programei școlare generale de predare”.

¹⁵ Cauza Kjeldsen, Busk Madsen și Pedersen v. Denmark, ECHR, Ser. A, nr. 23, 1976, alineatul (50) și Hartikainen v. Finland, Comunicarea nr. 40/1978. În acest ultim caz menționat, Comitetul pentru Drepturile Omului a precizat că educația religioasă obligatorie (sau istoria religiei și etica) este în conformitate cu Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, articolul 18 alineatul (4) doar dacă astfel de instruire este acordată într-un mod neutru și obiectiv și respectă convingerile părinților și tutorilor, inclusiv atunci când aceștia nu au nicio religie.

omului și a libertăților fundamentale.¹⁶ În temeiul articolului 17 din Convenția europeană a drepturilor omului, privind interdicția abuzului de drept, instruirea religioasă sau educația sau, într-adevăr, orice alt tip de educație, nu trebuie să ducă la încălcarea drepturilor altor persoane (indiferent dacă aceștia au sau nu aceleași convingeri religioase sau alte convingeri religioase). În afară de materiile școlare discutate anterior, toate materiile școlare, inclusiv matematica, educația fizică, muzica și artele plastice trebuie, de asemenea, revizuite și adaptate dintr-o perspectivă multiculturală și interculturală.

PARTEA II DISPOZIȚII SPECIFICE ALE CONVENȚIEI-CADRU PRIVIND EDUCAȚIA

2.1 Articolul 12 din Convenția-cadru

„12(1). Părțile iau măsuri, dacă este cazul, în domeniul educației și al cercetării pentru a încuraja cunoașterea culturii, istoriei, limbii și religiei minorităților naționale și a majorității.

12(2). În acest context, părțile vor asigura, printre altele, posibilități corespunzătoare pentru pregătirea profesorilor și accesul la manuale și vor facilita contactele dintre elevii și profesorii diferitelor comunități.

12(3). Părțile se angajează să promoveze șanse egale de acces la educație, la toate nivelurile, pentru persoanele aparținând minorităților naționale.”

2.1.1 Raport explicativ

„Alineatul (71). Prezentul articol caută să promoveze cunoașterea culturii, istoriei, limbii și religiei atât ale minorităților naționale cât și populației, majoritare dintr-o perspectivă interculturală [a se vedea articolul 6 alineatul (1)]. Obiectivul este acela de a crea un climat de toleranță și dialog, astfel cum se menționează în preambulul la Convenția-cadru și în anexa II la Declarația de la Viena a Șefilor de Stat și Guvern. Lista de la al doilea paragraf nu este exhaustivă, în timp ce textul «acces la manuale» se înțelege a include publicarea manualelor și achiziționarea acestora din alte țări. Obligația de a promova șanse egale de acces la educație, la toate nivelurile, pentru persoane care aparțin minorităților naționale reflectă o preocupare exprimată în Declarația de la Viena.”

¹⁶ Articolul 2 din Protocolul suplimentar menționează că „Niciunei persoane nu trebuie să i se refuze dreptul la educație. În exercitarea oricăror funcții pe care și le asumă în legătură cu educația și cu învățământul, statul respectă dreptul părinților de a asigura o astfel de educație și predare în conformitate cu propriile convingeri religioase și filosofice ale acestora”. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut oportunitatea de a se pronunța în legătură cu această dispoziție în mai multe ocazii.

2.1.2 Aspecte principale

Cele mai multe informații furnizate de state, precum și cele mai multe observații ale Comitetului consultativ în domeniul educației sunt menționate la articolul 12. În afară de aspectele care aparțin sferei de aplicare a educației (în timp, spațiu și conținut), sunt ridicate trei aspecte principale în rapoartele statelor și în avizele Comitetului consultativ. Acestea urmează structura articolului 12:

- a) Promovarea unei perspective multiculturale și interculturale a educației;
- b) Formarea profesorilor, accesul la manuale și contacte multiculturale;
- c) Oportunități egale pentru accesul la educație.

Sfera de aplicare a educației

Statele raportează în baza unei *înțelegeri extinse a conceptului de educație*. Aceasta a fost, de asemenea, abordarea urmată de Comitetul consultativ. Sfera de aplicare a noțiunii de educație reglementează nu doar sistemul de învățământ de bază obligatoriu, ci, de asemenea, instituțiile preșcolare, învățământul superior, cercetarea, formarea profesională, formarea continuă, educația unor grupuri profesionale (inclusiv profesiile juridice, poliția, jurnaliștii, funcționarii guvernamentali și politicienii) și activitățile educaționale în afara orelor școlare obișnuite (cum ar fi așa-numitele școli de duminică și taberele de vară). De exemplu, în Observațiile sale privind Avizul Comitetului consultativ, Guvernul Republicii Moldova a raportat:

Legea „cu privire la educație” nu conține termenul de „școală de duminică”, deși, în preambulul la aceasta, există definiția generală a sistemului de învățământ care include „rețeaua instituțiilor de învățământ de diferite tipuri și forme de drepturi de proprietate...”. Consideră termenul „școală de duminică” ca fiind o instituție de predare și învățământ public care acționează în conformitate cu articolul 34 din rețeaua instituției suplimentare (extrașcolare).

În Rezoluția ResCMN(2003)4 adoptată de Comitetul miniștrilor privind punerea în aplicare a Convenției-cadru de către R. Moldova la data de 15 ianuarie 2003, Comitetul miniștrilor a subliniat următoarele:

În domeniul educației, este esențial să se consulte reprezentanți ai diverselor minorități naționale, având în vedere furnizarea unui răspuns echilibrat la nevoile lor specifice și să li se asigure accesul echitabil la resursele disponibile. Trebuie acordată atenție specială minorităților mai reduse din punct de vedere numeric și celor care nu se bucură de susținere în statul de proveniență.

În legătură cu importanța *învățământului preșcolar*, Comitetul consultativ a subliniat, în Avizul privind Slovacia, că „o cheie pentru a atinge acest obiectiv este de a se asigura că sistemul educațional reflectă și ia de asemenea complet în considerare limba și cultura minorității în cauză [...] O astfel de abordare va ajuta de asemenea la consolidare înțelegerii reciproce dintre părinții romi și școli. În legătură cu acest lucru, experiențele câștigate de către minorități la nivel

preșcolar prezintă deseori o importanță centrală. Având în vedere faptul că proporția de copii romi care frecventează grădinițele a scăzut dramatic în ultimii ani în Slovacia, Comitetul consultativ salută inițiativele care au ca scop îmbunătățirea oportunităților pentru romi în grădinițe și își exprimă speranța că acestea vor avea un impact pozitiv asupra practicii relevante la nivel local”.¹⁷ Învățământul preșcolar este de asemenea explicit abordat în raportul explicativ la articolul 14 alineatul (2) din Convenția-cadru (a se vedea în continuare).

În timp ce informațiile în legătură cu *învățământul primar* sunt relativ abundente în Rapoartele celor mai multe state participante (incluzând învățământul preșcolar), există detalii mult mai puține în privința accesului minorităților la *învățământul superior* și disponibilitatea învățământului superior în limbile minorităților, istoria minorităților, cultura minorităților etc.¹⁸ Statele raportează în legătură cu diverse instituții care realizează o cercetare în legătură cu minoritățile, dar oferă puține relatări privind nivelul de implicare a minorităților în astfel de activități de cercetare și educație. În timp ce învățământul primar trebuie să fie gratuit și obligatoriu, dimensiunea exactă a obligațiilor statelor participante în învățământul superior nu au fost explicate foarte clar în documente juridice internaționale, în afara principiului accesului egal, astfel cum este acesta menționat la articolul 12 alineatul (3) din Convenția-cadru.¹⁹

Importanța *formării continue* este subliniată în multe Rapoarte și statele se pare că sunt conștiente de rolul pe care îl au.²⁰ Rolul tehnologiei moderne în educație și avantajele specifice ale acesteia și dezavantajele potențiale pentru persoane care aparțin minorităților naționale nu au fost complet evaluate în multe state participante. În raportul său, Norvegia a declarat că „instrucția bazată pe internet va permite, pe viitor, școlilor să furnizeze educație în limba finlandeză la nivelul învățământului secundar superior fără a fi nevoie de modificări ale dispozițiilor cu privire la dreptul la educație”.²¹

Promovarea elementelor multiculturale și interculturale în educație

Articolul 12 alineatul (1) clarifică faptul că obligațiile statului privesc nu doar educația disponibilă pentru minorități, ci și cea a majorității. Formularea articolului 12 alineatul (1) este

¹⁷ A se vedea Avizul Comitetului consultativ privind Slovacia ACFC/INF/OP/I(2001) 001, alineatul (40).

¹⁸ A se vedea, de exemplu, Rapoartele Croației ACFC/SR(2003)001 și Lituaniei ACFC/SR(2001)7 și avizele privind Albania ACFC/INF/OP/I(2003)004, Estonia ACFC/INF/OP/I(2002)5 și Regatul Unit ACFC/INF/OP/I(2002)6.

¹⁹ În avizul său privind România ACFC/INF/OP/I(2002)6, Comitetul consultativ a salutat existența instituțiilor multiculturale de învățământ superior care permite utilizarea de limbi diferite în predarea la nivel universitar. Se remarcă, de asemenea, faptul că Universitatea Babes-Bolyai oferă acum educație în limbile română, maghiară și germană și a încurajat autoritățile române să continue dialogul cu grupurile în cauză.

²⁰ A se vedea de exemplu Rapoartele Estoniei ACFC/SR(99)16 care raportează privind bugetul formării lingvistice a adulților și copiilor și privind legislația pentru formarea adulților. Informații detaliate privind formarea continuă pot fi găsite în Rapoartele Germaniei ACFC/SR(2000)1, Italiei ACFC/SR(1999)007 și Suediei ACFC/SR(2001)3. Trebuie remarcat faptul că deja în timpul activității pregătitoare a Convenției-cadru, a fost subliniat aspectul educației continue pentru adulți, CDCC-BU(94) Rev. 7 (1994).

²¹ Rapoartele Norvegiei ACFC/SR(2001)1.

apropiată de cea a articolului 4 alineatul (4) din Declarația ONU cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice (1992). Conform Comentariului la Declarație, *educația multiculturală* implică politici educaționale și practici care îndeplinesc nevoile educaționale separate ale grupurilor din societate care aparțin unor tradiții culturale diferite, în timp ce *educația interculturală* implică politici educaționale și practici prin care persoane care aparțin unor culturi diferite, fie într-o poziție majoritară, fie într-o poziție minoritară, învață să interacționeze în mod constructiv unul cu celălalt.²²

În legătură cu elementul *multicultural* al educației, statele participante fac ocazional autoevaluări ale punerii lor în aplicare a articolului 12. De exemplu, Germania a raportat faptul că „cunoașterea culturii și limbii acestor minorități în Germania s-a extins într-o măsură mult mai mare în zona de stabilire tradițională respectivă, mai degrabă decât în alte părți ale teritoriului național”.²³ Domeniile cruciale de acțiune pentru statele participante sunt cele ale *programei școlare* de învățământ și punerea la dispoziție și revizuirea *manualelor* cu conținut și formă multiculturale și interculturale. Măsurile nu trebuie limitate la zone geografice unde trăiesc minoritățile naționale.²⁴

În primul său raport²⁵, Republica Cehă a identificat unele dintre disciplinele școlare care au nevoie de atenție specială:

„Educația populației majoritare în legătură cu cultura, istoria, limba și religia minorităților naționale a fost în mod tradițional neglijată. În ciuda unui anumit progres realizat în timpul ultimilor zece ani, manualele cehe rămân în mare parte manuale ale națiunii etnice cehe, ale istoriei sale, ale culturii sale, ale luptei sale pentru autonomie etnică și ulterior ale suveranității statului, întotdeauna contrar elementului german. Este ca și cum teritoriile cehe nu au constituit în mod tradițional casa diverselor comunități etnice, culturale și religioase, în special a minorităților germane și evreiești și, de asemenea, a romilor în permanență ignorați.”

Pentru a garanta elementul *intercultural* din educație, care include dialogul intercultural (articolele 6 și 12), difuzarea cunoștințelor privind cultura minorităților (articolul 12) și învățarea limbii minorității de către persoane care aparțin minorităților (articolul 14), statele participante trebuie să facă evaluări ale diferitelor modalități de structurare a predării. Astfel cum am menționat anterior, aceasta presupune, ca prim pas, colectarea unor date de referință privind nevoile și aspirațiile diferitelor grupuri și persoane individuale.

²² A. Eide, Comentariul la Declarația ONU cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice. Minorități religioase și lingvistice, E/CN.4/Sub.2/AC.5/2001/2 (2001), alineatele (64)-(70).

²³ Rapoartele Germaniei ACFC/SR(2000)1, conform articolului 12. A se vedea, de asemenea, Raportul Bulgariei ACFC/SR(2003)001.

²⁴ Avizul Comitetului consultativ privind Austria ACFC/INF/OP/I(2002 009, alineatul (56).

²⁵ Rapoartele Republicii Cehe ACFC/SR(99)6, conform articolului 12.

Statele participante raportează în mod regulat privind *diferite metode și structuri care protejează educația minorităților și, în special, educația lingvistică a minorităților*. Exemplele menționate în continuare constau în principal din cazuri în care limba este percepută ca fiind un element crucial al educației. Alte aspecte privesc în principal dezavantajele de lungă durată cu care se confruntă de asemenea elevii romi în domeniul educației.

Punerea în aplicare eficientă a principiilor de bază de toleranță și dialog intercultural, de difuzare a cunoștințelor pentru minorități, de acces egal la educație și de educație gratuită și obligatorie impune, de asemenea, ca multe alte elemente de identitate, cum ar fi religia, locația geografică, sexul să fie luate în considerare.

Sarcina principală este de a organiza sistemul educațional într-un mod care să permită interacțiunea dintre persoane din diferite grupuri pentru a încuraja înțelegerea reciprocă și toleranța, în timp ce, în același timp, să se asigure întreținerea cu succes și dezvoltarea unor elemente ale identităților membrilor care aparțin unor grupuri diverse. Cum pot structurile și conținutul educației să asigure echilibrul între cele două obiective subliniate mai devreme pentru a obține „integritate în diversitate”?

Primele metode dezbătute în continuare se aplică minorităților lingvistice pentru care predarea limbii străine și formarea lingvistică reprezintă un aspect-cheie. În practică, o mare parte a informațiilor din rapoartele statelor și din avizele Comitetului consultativ, au legătură cu rolul și poziția limbii în educație. Printre cele mai obișnuite metode și structuri raportate în învățământul primar se regăsesc:

1. Școli unde limba minorităților este dominantă și unde limba majorității este predată doar ca materie;
2. Școli unde limba minorităților este dominantă și unde are loc mai mult sau mai puțină predare pentru materii specifice prin intermediul limbii majorității (de exemplu, în afară de limbă, și alte materii cum ar fi istorie, religie și uneori geografie) sunt predate în limba minorității;
3. Școli unde limba majorității este dominantă și unde doar anumite materii sunt predate în limba minorității și/sau prin intermediul limbii minorității;
4. În timp ce toate tipurile menționate anterior pot fi descrise ca fiind școli bilingve, termenul trebuie să fie utilizat mai ales pentru școli care încearcă să păstreze ambele limbi (a minorității și a majorității) la un nivel similar de importanță, răspândit în programa de învățământ și în diferite nivele de studiu și unde clasele sunt, în măsura în care este posibil, compuse din elevi și profesori din diferite grupuri.

Anumite țări, cum ar fi Austria, Ungaria și Polonia, au furnizat în rapoartele lor informații detaliate extinse privind diferitele tipuri de școli și de învățământ, numărul de școli, elevi și, în anumite cazuri, de profesori, precum și acoperirea regională a unor astfel de instituții.²⁶ În

²⁶ Rapoartele Austriei ACFC/SR(2000)3, Ungariei ACFC/SR(99)10 și Poloniei ACFC/SR(2002)2.

general, informațiile disponibile pentru Comitetul consultativ prin primul ciclu al rapoartelor statelor indică faptul că a treia metodă predomină (școli majoritare cu puține clase sau materii destinate minorităților). A patra metodă (școli bilingve) se aplică încă și mai puțin, în ciuda spiritului de bilingvism și chiar plurilingvism care izvorăște din Convenția-cadru.

Poziția principală a Comitetului consultativ a fost aceea că toate aspectele și elementele educaționale trebuie să asigure „un climat de toleranță și dialog”²⁷ Un astfel de dialog nu prea este posibil dacă persoanele care aparțin unor grupuri diferite nu s-au întâlnit niciodată, chiar dacă trăiesc în același oraș, sat sau în aceeași regiune. Nici toleranța nu poate fi promovată dacă majoritățile și minoritățile nu cunosc nimic în legătură cu experiențele zilnice și elementele identităților reciproce.

Acest lucru este chiar mai evident în unele dintre metodele separate sau chiar segregate de educație ce vor discutate în continuare.

Alte structuri raportate abordează nevoile și situația unor grupuri specifice care, din diferite motive, nu sunt protejate sau care pot – din diferite motive reale sau percepute – să nu fie protejate în sistemul de învățământ obișnuit. Unele dintre aceste structuri sunt legitime, în timp ce altele sunt inacceptabile, în special dacă impun educație segregată și au efecte discriminatorii, astfel cum este deseori cazul pentru romi.

1. Așa-numitele „clase speciale” sau chiar „școli speciale” (care uneori sunt destinate elevilor cu dizabilități mentale, dar deseori au fost utilizate pentru copii romi, din cauza unei percepții eronate generalizate a inabilității lor de a urma cursuri din sistemul educațional „obișnuit”);
2. Clase de „susținere” sau „suplimentare” sau „corective” pentru a permite integrarea elevilor minorităților (deseori romi) în alte clase „integrate” ulterior;
3. Școlile de duminică (care în câteva state, cum ar fi R. Moldova, sunt considerate ca parte integrantă din sistemul de învățământ public, în timp ce în alte țări ies complet în afara acestui cadru).

Comitetul consultativ și-a exprimat aprecierea pentru clasele preșcolare de susținere dacă acestea au ca scop permiterea elevilor romi sau a altora în cauză să urmeze o programă de învățământ obișnuită, dar, în același timp, Comitetul a indicat faptul că există o zonă periculoasă între primele două metode descrise anterior (clase speciale de segregare și clase de susținere/corective).

În avizul privind Suedia, Comitetul consultativ a afirmat că a primit rapoarte conform cărora în anumite municipalități suedeze, măsurile luate în legătură cu elevii romi au dus la stabilirea unor clase specifice pentru romi, deseori cu susținere din partea unui număr de părinți romi. Comitetul

²⁷ A se vedea dispozițiile menționate anterior privind articolul 6 și formularea din Raportul explicativ, alineatul (71).

consultativ a considerat că „chiar atunci când astfel de inițiative sunt destinate să ofere susținere suplimentară pentru elevii în cauză, clasele specifice destinate unei minorități naționale ca atare (mai degrabă decât, de exemplu, predării în/a limbii lor și a culturii lor) riscă plasarea copiilor în cauză în dezavantaj și riscă să afecteze punerea în aplicare a articolului 12 și principiul dialogului intercultural conținut la articolul 6 din Convenția-cadru”. În sfârșit, Comitetul consultativ a solicitat autorităților să analizeze situațiile locale și să ia măsuri, în consultare cu persoanele în cauză, „în scopul permiterii și încurajării copiilor romi să frecventeze în continuare clasele obișnuite”.²⁸

Totuși, în alte cazuri, o predare separată, completă sau parțială poate fi mai adecvată sau chiar singura soluție posibilă. Astfel, în avizul privind Cipru, Comitetul consultativ a observat faptul că „liderii comunității maronite au solicitat în mod repetat propriile școli și zone sau sate de găzduire. Prin urmare, Comitetul consultativ salută decizia recentă luată de guvern de a stabili o școală primară pentru maroniți”. Comitetul consultativ și-a exprimat dorința ca autoritățile din Cipru să adopte în continuare măsuri care au ca scop păstrarea și dezvoltarea culturii și identității maroniților.

Totuși, astfel de forme de educație nu elimină nevoia de promovare a dialogului și contactului intercultural – în cadrul și în afara mediului educațional – astfel cum este menționat la articolele 6, 12 alineatul (1) și articolul 14 alineatul (3) din Convenție.²⁹

Alegerea structurilor școlii, a metodelor de predare și a conținutului educațional trebuie ghidate printr-o evaluare complexă, luând în considerare, *inter alia*:

- Obiectivele educației într-o regiune specifică și într-un context cultural și politic specific. În special în țări care s-au confruntat cu conflicte sau se confruntă cu tensiune interetnică sau naționalism agresiv, nevoia de a asigura contactul, dialogul și integrarea reprezintă o prioritate imperioasă;
- Colectarea și disponibilitatea unor date pe criteriu de gen referitoare la numărul, nevoile, cererile și așteptările și preferințele elevilor minoritari și ale profesorilor;
- Nivelul de competențe lingvistice ale copiilor în limbile minoritare, precum și în limba majoritară. În unele cazuri, competențele lingvistice ale elevilor minoritari în limba maternă nu sunt suficient de ridicate pentru a le permite acestora să urmeze educație exclusivă în limba minoritară. S-a observat în anumite rapoarte ale statelor că rolul sistemului de învățământ în păstrarea și dezvoltarea culturilor minoritare a crescut în ultimii ani deoarece părinții nu mai pot să transmită mai departe copiilor lor limba și tradițiile minoritare;

²⁸ A se vedea în continuare la secțiunea 2.1.2 discuțiile privind oportunitățile egale pentru accesul la educație, inclusiv accesul la educație pentru romi.

²⁹ A se consulta, în mod similar, cu privire la educația pentru sorabi, avizul Comitetului consultativ cu privire la Germania ACFC/INF/OP/I(2002)008.

- Profilul demografic al unei anumite locații sau regiuni. Este posibil să existe școli sau clase sau fluxuri de studiu comune în timp ce se protejează nevoi specifice, de exemplu, în predarea limbilor? Este posibilă înființarea unor școli bilingve? Sunt școlile separate singura metodă disponibilă ?
- Disponibilitatea manualelor adecvate produse în țara în cauză sau, dacă este cazul, în state de proveniență;
- Resurse financiare și alte resurse.

Anumite state oferă detalii privind finanțarea educației minorităților.

Raportul Polonei indică faptul că autoritățile locale care administrează școlile pentru minorități naționale primesc granturi (20% suplimentar pentru fiecare elev în școlile mai mari și 50% în școlile mai mici) de stat suplimentare (în comparație cu educația non-minoritară.³⁰ În Ungaria, o administrație locală care administrează instituții educaționale pentru minorități primește subvenții suplimentare.³¹ Rapoartele primite până acum nu prevăd informații privind participarea minorităților la procesul decizional bugetar în legătură cu educația la nivel central, local sau școlar. Alegerea unei metode și unei structuri anume pentru nevoile unui grup și unei situații speciale nu este în general discutată sau nu se reflectă asupra acestora în rapoartele statelor.

Formarea profesorilor, accesul la manuale și contacte multiculturale

Formarea profesorilor și accesul la manuale de bună calitate sunt condiții prealabile esențiale pentru asigurarea unui învățământ de calitate pentru toți elevii și studenții. Doar câteva țări raportează, în conformitate cu articolul 12, cu privire la indicatorii de *calitate a educației* cum ar fi relația elev/profesor sau numărul maxim de elevi dintr-o clasă.³² În avizul său privind Ungaria, Comitetul consultativ subliniază faptul că „în contactele sale cu administrațiile autonome ale minorităților naționale, a aflat că există încă, pentru mai multe minorități, o lipsă de manuale disponibile în limba minorităților și/sau o lipsă de profesori calificați. În astfel de circumstanțe, este dificil să se ofere o educație în școlile bilingve și școlile cu predare în limba maternă, care să aibă *aceeași calitate* precum cea oferită în limba maghiară”.³³

Comitetul Consultativ a observat că multe state părți menționează lipsa de cadre didactice ca pe o scuză ca să nu ofere învățământ pentru minorități sau învățământ bilingv. În avizul său privind Norvegia, Comitetul Consultativ a solicitat (în conformitate cu articolul 12) intensificarea eforturilor și alocarea de resurse adecvate pentru a răspunde lipsei de profesori calificați care să poată preda în limba finlandeză. În avizul privind Suedia, Comitetul Consultativ a solicitat

³⁰ Raportul al Poloniei ACFC/SR(2002)2.

³¹ Raportul al Ungariei ACFC/SR(99)10.

³² A se vedea de asemenea Rapoartele ale Albaniei ACFC/SR(2001)5 și Germaniei ACFC/SR(2000)1 (cu privire la romi).

³³ Avizul Comitetului consultativ cu privire la Ungaria ACFC/INF/OP/I(2001)004, punctul 39.

autorităților dispoziții legale care să condiționeze obligația de a furniza predare în limba minorității de disponibilitatea cadrelor didactice.³⁴

Termenul „adecvat” de la articolul 12 alineatul (2) – precum și în alte clauze similare ale Convenției-cadru – evidențiază încă o dată necesitatea ca statele membre să colecteze date de bază și să evalueze necesitățile de studiu. De asemenea, trebuie remarcat faptul că societățile și școlile bilingve și multilingve au nevoie de cadre didactice cu formarea bilingvă, multilingvă și interculturală corespunzătoare. Prin urmare, cadrele didactice trebuie să fie recrutate în mod activ din ambele grupuri majoritare și minoritare și să li se ofere formare în scopul pregătirii acestora pentru a lucra în medii multilingve și interculturale. Acest lucru este deosebit de important pentru cadrele didactice specializate în predarea istoriei și a religiei.

Sprijinul statelor înrudite în domeniul educației constă, de obicei, în sisteme de burse, reducerea taxelor pentru utilizarea facilităților în domeniul învățământului, sprijin pentru predarea în limba statului înrudit, instruirea pentru profesori în limba statului înrudit, accesul la învățământul superior și recunoașterea diplomelor.

Comitetul consultativ consideră utile orientările elaborate de Comisia Europeană pentru Democrația prin Drept a Consiliului Europei, mai bine cunoscută sub denumirea de Comisia de la Veneția, în *Raportul privind tratamentul preferențial acordat de statul înrudit minorităților naționale* (2001).³⁵ Comisia de la Veneția reamintește că sprijinul statului înrudit trebuie să respecte principiul relațiilor de bună vecinătate, astfel cum se prevede la articolul 2 din Convenția-cadru.

Într-adevăr, articolul 18 din Convenția-cadru încurajează dezvoltarea unor acorduri bilaterale și multilaterale între țările vecine, precum și cooperarea transfrontalieră în general.

O astfel de cooperare poate duce la evoluții pozitive atât pentru minorități, cât și pentru majoritate.

Comisia de la Veneția constată, de asemenea, că dreptul internațional nu acceptă exercitarea competențelor de stat în afara granițelor naționale, în afară de cazul în care există o permisiune specifică în acest sens.

Cel mai important, din punct de vedere al persoanelor aparținând minorităților naționale, Comisia de la Veneția arată că un tratament diferențiat, inclusiv prin sprijinul acordat de statele înrudite, poate constitui o discriminare în cazul în care nu este în mod obiectiv și rezonabil justificat și nu este proporțional cu scopul urmărit.

³⁴ Avizele Comitetului consultativ privind Norvegia ACFC/INF/OP/I(2003)003 și Suedia ACFC/INF/OP/I(2003)006.

³⁵ CDL-INF (2001)19.

Comitetul consultativ a abordat problemele statelor înrudite în domeniul educației în temeiul articolului 12 din Convenția-cadru.

Articolul 4 este, de asemenea, relevant atunci când sprijinul statului înrudit creează un tratament diferențiat, care ar putea constitui o discriminare, ceea ce sporește vulnerabilitatea grupurilor care nu au state înrudite.

Comitetul consultativ a subliniat într-adevăr, în mai multe avize, că dependența excesivă de sprijinul unui stat înrudit poate plasa unele grupuri într-o poziție dezavantajoasă, precum în situația iazidilor și a asirienilor din Armenia și că „autoritățile ar trebui să se asigure că toate minoritățile naționale, în special cele care sunt mai puțin numeroase sau nu se bucură de sprijinul unui stat înrudit, beneficiază în mod egal de programele guvernamentale speciale pentru minoritățile naționale”.³⁶

Dacă este utilizat în mod prudent, sprijinul statului înrudit poate constitui un avantaj atât pentru minoritatea respectivă, alte grupuri minoritare, cât și pentru populația majoritară. Când se discută despre un sprijin din partea unui stat înrudit în domeniul manualelor școlare și al altor materiale didactice furnizate de către statele înrudite, aceasta trebuie să se ia în considerare faptul că aceste materiale pot, în anumite cazuri, să nu reflecte în mod adecvat și corect experiențele și aspirațiile minorităților în cauză, deoarece acestea sunt produse în și de către statul înrudit, de către persoanele care nu locuiesc în țara minorității în cauză.

Oportunități egale pentru accesul la educație

a) Cadrul legal și instituțional al educației

Drepturile *la*, și *în* educație, trebuie să fie instituționalizate și protejate prin acte juridice clare și coerente. Statele membre trebuie să aloce, de asemenea, resursele financiare necesare pentru punerea în aplicare a legislației adoptate la nivel național, regional și local. Acest lucru nu este întotdeauna cazul mai ales ca bugetele de educație în multe țări din Europa s-au confruntat cu reduceri în ultimii ani. Uneori există *contradicții* între acte legislative educaționale în domeniul educației minorităților și alte acte juridice consacrate (cum ar fi legile privind limba de stat).

Limbile minorităților sunt, în unele cazuri tratate în mod oficial ca „limbi străine” plasate în aceeași poziție ca limbile străine cu nicio legătură istorică sau culturală cu țara în cauză. Comitetul consultativ a subliniat că limbile minorităților ar trebui să fie recunoscute și tratate ca parte a bogăției lingvistice și culturale a unui stat.³⁷

³⁶ Avizul Comitetului consultativ cu privire la Armenia ACFC/INF/OP/I(2003)001, punctul 63; Avizul Comitetului consultativ cu privire la R. Moldova ACFC/INF/OP/I(2003)002, punctul 116. A se vedea, de asemenea, preocupările exprimate în temeiul articolului 18 din Avizul Comitetului consultativ cu privire la Polonia ACFC/INF/OP/I(2004)005.

³⁷ Avizul Comitetului consultativ cu privire la Polonia ACFC/INF/OP/I(2004)005, punctele 68-69.

În alte cazuri, *complexitatea legilor și decretelor* în acest domeniu este de așa natură încât cei în cauză (directorii de școli, autoritățile responsabile, profesorii, părinții și elevii) nu sunt conștienți de regulile, drepturile și obligațiile reale, de exemplu, în ceea ce privesc condițiile pentru menținerea sau renunțarea la o clasă sau o școală. Securitatea juridică și claritatea sunt condiții prealabile pentru punerea în aplicare coerentă a dispozițiilor Convenției-cadru, în special, deoarece Convenția-cadru impune concretizarea și contextualizarea la nivel național, regional și local. Chestiunea complexității cadrului juridic este legată de tendința actuală de descentralizare a învățământului, responsabilitatea fiind delegată autorităților locale și mai departe directorilor de școli. Pentru a fi în măsură să participe în mod semnificativ la deciziile care îi afectează, profesorii, părinții și elevii trebuie să cunoască persoanele care decid cu privire la diferite aspecte și pe baza căror dispoziții legale se iau aceste decizii. Aceasta include, de asemenea, deciziile privind finanțarea învățământului pentru minorități.

Un alt aspect legat de cadrul legal, este acela al *mijloacelor de supraveghere și, ulterior, al aplicării dispozițiilor legale privind educația*. Deoarece multe state membre dispun de dispoziții privind dreptul la educație în constituțiile lor, precum și într-o serie de alte acte legislative, este remarcabil faptul că nu există aproape nicio informație în rapoartele statelor cu privire la mijloacele judiciare sau de altă natură pentru punerea în aplicare a acestor dispoziții, la nivel național și local, și nici cu privire la practica judiciară în domeniul educației. Una dintre excepții o constituie informațiile furnizate în Raportul Austriei cu privire la o Curte Constituțională privind educația primară destinată minorităților slovene.³⁸

b) Accesul la educație pentru romi

Accesul egal al copiilor romi la o educație de bună calitate și integrarea acestora în cadrul societăților este o problemă persistentă în multe state semnatare ale convenției-cadru.

Educația segregată, de multe ori având un standard mai scăzut decât ce oferit altor elevi, este unul dintre cele mai frecvente exemple ale poziției precare a părinților și a elevilor romi. Comitetul consultativ a criticat în mod repetat practicile de segregare a elevilor romi și a salutat eforturile de a pune capăt unor astfel de practici.³⁹ Alte probleme întâmpinate sunt intimidarea copiilor romi de către alți copii sau chiar de către profesori, și teste nepotrivite și părtinitoare din punct de vedere

³⁸ Raportul Austriei ACFC/SR(2000)3. Decizia Curții Constituționale din 15 decembrie 1989 (Colecția VfSlg. 12.245/1989) privind sistemul de învățământ primar a considerat că articolul 10 alineatul (2) din Legea privind școlile minorităților pentru Carintia a fost neconstituțională și, în consecință, a anulat o teză de la articolul 11 din aceeași lege, precum și articolul 1 alineatul (1) din Legea de punere în aplicare din Carinthia pertinentă din cauză, pentru că nu a fost în conformitate cu Constituția. Interpretarea Curții Constituționale prevedea că articolul 7 alineatul (2) din Tratatul de stat al Vienei a fost direct aplicabil. Dreptul subiectiv (public) al cetățenilor austrieci aparținând minorității slovene de a primi școlarizare elementară în limba slovenă, în mod corespunzător, se aplică pe întregul teritoriul Carintiei și nu doar în regiunea „slovenă autohtonă” din Carintia de Sud.

³⁹ A se vedea, de exemplu, Avizul Comitetului consultativ cu privire la Austria ACFC/INF/OP/I(2002)009, Republica Cehă ACFC/INF/OP/I(2002)2, Ungaria ACFC/INF/OP/I(2001)4 și Croația ACFC/INF/OP/I(2002)003.

cultural utilizate în sistemele educaționale, lipsa de recunoaștere a limbii romani în școli, veniturile mici și lipsa meselor pentru romi în școli. Comitetul Consultativ a observat diferențe în tratamentul oferit fetelor și băieților. Comitetul Consultativ a salutat eforturile de a aborda astfel de probleme, de exemplu, prin oferirea unor mese în școli, introducerea transportului în comun, instruirea asistenților școlari și profesorilor pentru romi. În avizul său privind România, Comitetul consultativ și-a exprimat mulțumirea cu privire la faptul că măsurile luate au inclus numirea mediatorilor și inspectorilor școlari romi și rezervarea unor cote destinate elevilor romi din învățământul superior.⁴⁰

Rezumatul punctelor prevăzute la articolul 12 alineatul (3)

Asigurarea accesului tuturor persoanelor din rândul minorităților naționale la educație de bună calitate, înseamnă că statele trebuie să adopte măsuri ferme în următoarele trei domenii:

- Asigurarea faptului că toți copiii (inclusiv romii) sunt înscriși în mod corespunzător în școli și că dificultățile întâmpinate de persoanele transferate sau persoane care aparțin unor grupuri nomade sau seminomade sunt abordate într-un mod constructiv și activ. Existența educației sau a unor niveluri de educație exclusiv în limba oficială poate bloca accesul la educație al copiilor aparținând minorităților naționale sau altor grupuri (de exemplu, imigranți și refugiați).
- Asigurarea și monitorizarea frecvenței școlare de către toți elevii, inclusiv a celor care aparțin minorităților naționale. Lacunele în ceea ce privește disponibilitatea educației preșcolare, a facilităților școlare, în accesul fizic în școli și în mijloacele transport sau în asigurarea siguranței copiilor în școală, cum ar fi problemele socio-economice ale părinților, lipsa de încredere în sistemul educațional, pot toate să conducă la reticența părinților de a-și trimite copiii la grădinițe și școli și la o absență de interes din partea copiilor de a participa la ore;
- Monitorizarea performanțelor școlare, inclusiv a absenteismului și a abandonului școlar, a analfabetismului, finalizarea studiilor, a claselor, a disparității de gen, accesul la niveluri de învățământ superior și, ulterior, accesul la locuri de muncă. În unele cazuri, cursurile de pregătire și asistenții/mediatorii/consilierii din clasă sau individuali pot fi necesari pentru elevii din medii defavorizate. Educația adulților reprezintă o completare necesară a sistemului de învățământ de bază.

2.2 Articolul 13 din Convenția-cadru

„13 alineatul (1) În cadrul sistemelor lor de învățământ, părțile recunosc că persoanele aparținând unei minorități naționale au dreptul de a înființa și de a-și administra propriile instituții private de învățământ și de formare profesională.

⁴⁰ Avizul Comitetului consultativ cu privire la România ACFC/INF/OP/I(2002)001, punctul 57. A se vedea, de asemenea secțiune privind „domeniul de aplicare al educației”, inclusiv referirea la Avizul Comitetului consultativ privind Slovacia ACFC/INF/OP/I(2001)1.

13 alineatul (1) Exercițarea acestui drept nu implică nicio obligație financiară pentru părți.”

2.2.1 Raport explicativ

„72. Obligația părților de a recunoaște dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a înființa și de a-și administra propriile instituții private de învățământ și de formare profesională se supune cerințelor sistemului lor de învățământ, în special reglementărilor privind școlarizarea obligatorie. Unitățile care fac obiectul prezentului alineat pot fi supuse aceluiași forme de supraveghere ca și alte entități, în special în ceea ce privește standardele de predare. Dacă sunt îndeplinite standardele cerute, este important ca orice calificare acordată să fie recunoscută în mod oficial. Legislația națională relevantă trebuie să se bazeze pe criterii obiective și să fie conformă cu principiul nediscriminării.

73. Exercițarea dreptului menționat la alineatul (1) nu implică nicio obligație financiară pentru partea în cauză, dar nici nu exclude posibilitatea unei astfel de contribuții”.

2.2.2 Aspecte principale

În cele mai multe dintre avizele sale, Comitetul consultativ a considerat că punerea în aplicare a articolului 13 nu dă naștere unor obligații specifice. În multe cazuri, acest lucru rezultă din faptul că minoritățile naționale în cauză nu dispun de mijloacele financiare pentru a-și crea propriile lor instituții de învățământ.

Raportul explicativ prevede că toate unitățile de învățământ, atât publice, cât și private, sunt supuse cerințelor sistemului de învățământ fiecărui stat. Prin urmare, statele părți semnatare pot pune în aplicare Convenția-cadru, prin încorporarea dispozițiilor educaționale ale Convenției-cadru ca elemente ale sistemelor lor educaționale proprii.

Observații mai detaliate au fost furnizate de Comitetul consultativ, în câteva cazuri, inclusiv avizele privind Austria, Germania și Elveția. În ceea ce privește Austria, Comitetul Consultativ a discutat finanțarea publică a învățământului bilingv în limba cehă și slovacă în Școala Komensky din Viena și a recomandat mai multe subvenții pentru școlile private care oferă educație pentru maghiari și croați. În ceea ce privește școala Komensky, Comitetul consultativ a declarat:

„Comitetul consultativ salută faptul că autoritățile austriece acoperă costurile cadrelor didactice de la școala Komensky pe bază de contract, deși Legea privind școlile private nu prevede nicio obligație ca acestea să procedeze astfel. Cu toate acestea, minoritățile cehe și slovace au atras atenția Comitetului consultativ cu privire la dificultățile tot mai mari pe care le au în acoperirea costurilor de funcționare obișnuite ale școlii pe cont propriu. Prin urmare, Comitetul consultativ îndeamnă autoritățile austriece să continue discuțiile cu reprezentanții minorităților cehe și slovace pentru a identifica soluții de finanțare care vor ajuta pentru a asigura viitorul pe termen lung al școlii. Datorită semnificației istorice a

școlii și a rolului său în transmiterea acestor limbi și culturi, minoritățile cehă și slovacă privesc conservarea și dezvoltarea sa ca prioritate.”⁴¹

În cazul Elveției, Comitetul consultativ a recomandat o analiză a impactului restricțiilor privind crearea unor școli private în limbile minorităților în anumite cantoane, pe baza principiului teritorialității, de exemplu, în Berna. Comitetul consultativ a considerat că:

„... astfel de limitări sunt problematice din punctul de vedere al articolului 13 din Convenția-cadru, în măsura în care acestea par să prevină crearea școlilor private care oferă instruire într-o limbă minoritară în afara zonei sale de stabilire tradițională. Deși a menționat că autoritățile federale au indicat faptul că nu au aflat despre cazuri în care înființarea unor școli private cu predare într-o anumită limbă minoritară a fost refuzată, Comitetul consultativ îndeamnă autoritățile competente să se asigure că dispozițiile legale ale cantoanelor în cauză nu constituie un obstacol pentru satisfacerea oricăror nevoi în acest sens, în special pentru vorbitorii de limba italiană, care trăiesc în orașe mari, cum ar fi Berna.”⁴²

Statele părți semnatare trebuie să se asigure că punerea în aplicare a principiului teritorialității nu încalcă principiul nediscriminării între grupurile minoritare sau între diferite subgrupuri din cadrul grupurilor minoritare.

Problemele de calitate și de supraveghere a învățământului privat minoritar nu au fost abordate în niciunul dintre avizele Comitetului consultativ.

2.3 Articolul 14 din Convenția-cadru

„14 alineatul (1) Părțile se angajează să recunoască faptul că orice persoană aparținând unei minorități naționale are dreptul de a învăța în limba sa minoritară.

14 alineatul (2) În zonele locuite de persoane aparținând minorităților naționale, în mod tradițional sau în număr substanțial, în cazul în care există o cerere suficientă, părțile depun eforturi pentru a asigura, în măsura în care este posibil și în cadrul sistemelor lor de învățământ, că persoanele care aparțin acelor minorități au posibilități corespunzătoare de a învăța în limba minoritară sau de a beneficia de formare profesională în această limbă.

14 alineatul (3) punctul 2 de la prezentul articol sunt puse în aplicare fără a se aduce atingere învățării limbii oficiale sau predării în această limbă”.

2.3.1 Raport explicativ

„Punctul 1

74. Obligația de a recunoaște dreptul oricărei persoane aparținând unei minorități naționale de a învăța în limba sa minoritară se referă la unul dintre principalele mijloace

⁴¹ Avizul Comitetului consultativ cu privire la Austria ACFC/INF/OP/I(2002)009, punctul 59.

⁴² Avizul Comitetului consultativ cu privire la Elveția ACFC/INF/OP/I(2003)007, punctul 66.

prin care aceste persoane își pot afirma și păstra identitatea. Nu pot exista excepții de la acest lucru. Fără a aduce atingere principiilor menționate la punctul 2, prezentul punct nu implică o acțiune pozitivă, în special de natură financiară, din partea statului.

Punctul 2

75. Această dispoziție se referă la predarea și formarea profesională și într-o limbă minoritară. Ca o recunoaștere a posibilelor dificultăți financiare, administrative și tehnice asociate cu formarea profesională sau în limbile minorității, această dispoziție a fost formulată foarte flexibil, lăsând părților o marjă largă de apreciere. Obligația de a depune toate eforturile pentru a asigura formarea profesională sau în limbile minorităților este supusă mai multor condiții; în special, trebuie să existe o „cerere suficientă” din partea persoanelor care aparțin minorităților naționale relevante.

76. Formularea „în măsura în care este posibil”, indică faptul că o astfel de formare depinde de resursele disponibile ale părții în cauză. Textul, în mod deliberat nu definește termenul de „cerere suficientă”, o formă flexibilă de formulare, care permite părților să țină seama de circumstanțele speciale ale țărilor lor. Părțile au posibilitatea de a alege mijloacele și modalitățile de a asigura o astfel de formare profesională, luând în considerare sistemul lor educațional.

77. Alternativele menționate la prezentul punct – „oportunități de învățare a limbii minoritare sau de a beneficia de formare profesională în această limbă” - nu se exclud reciproc. 14, punctul 2, nu impune nicio obligație statelor să le îndeplinească pe ambele, iar modul de redactare al articolului nu împiedică statele părți semnatare să pună în aplicare atât predarea limbii minoritare, cât și instruirea în limba minoritară. Formarea profesională bilingvă poate fi unul dintre mijloacele de realizare a obiectivului acestei dispoziții. Obligația care decurge din prezentul articol ar putea fi extinsă la învățământul preșcolar.

Punctul 3

78. Oportunitățile de învățare a limbii minoritare sau de a beneficia de formare profesională în această limbă nu aduc atingere învățării limbii oficiale sau predării în această limbă. Într-adevăr, cunoașterea limbii oficiale este un factor de coeziune socială și de integrare.

79. Este responsabilitatea statelor în care există mai multe limbi oficiale să soluționeze problemele speciale pe care implică punerea în aplicare a acestei dispoziții.”

2.3.2 Aspecte principale

Structura articolului 14

Este semnificativ faptul că articolul 14 alineatul (1) din Convenția-cadru se referă în mod explicit la „dreptul” de a învăța limba minoritară proprie. Articolul 14 alineatul (1) are caracter pasiv referindu-se la „dreptul de a învăța” spre deosebire de forma activă de la articolul 14 alineatul (2)

„fiind predată” și Statele părți semnatare trebuie, în primul rând, să recunoască acest drept în sistemele lor juridice și educaționale, chiar dacă acest lucru nu implică în mod automat o responsabilitate economică pentru furnizarea unei astfel de educații în toate situațiile. În unele cazuri, Comitetul consultativ a criticat lipsa unor dispoziții care recunosc dreptul de a fi educați în limba romani, în ciuda unor dispoziții similare existente pentru multe alte limbi ale minorităților.⁴³

Articolul 14 alineatul (2) este calificat de o serie de clauze, inclusiv prin fraze cum ar fi „în zonele locuite ... în mod tradițional sau în număr substanțial”, „în cazul în care există o cerere suficientă”, „în măsura în care este posibil”, „în cadrul sistemelor lor de educație”, „oportunități adecvate”. Dreptul prevăzut la articolul 14 alineatul (2) este alcătuit din două elemente (formare profesională a sau în limba minorității) care au fost văzute de către Comitetul consultativ ca *alternative care nu se exclud reciproc*.⁴⁴ Chiar dacă articolul 14 alineatul (2) nu impune nicio obligație ca statele să le realizeze pe amândouă, modul său de redactare nu împiedică statele părți semnatare să pună în aplicare predarea limbii minoritare, precum și formarea profesională în limba minoritară. Formarea profesională bilingvă poate fi unul dintre mijloacele de realizare a obiectivului acestei dispoziții. Raportul explicativ ne amintește că dispoziția este relevantă, de asemenea, pentru învățământul preșcolar.

Fără a aduce atingere clauzelor prevăzute la articolul 14 alineatul (2), care permit o flexibilitate considerabilă statelor- părți semnatare, Comitetul consultativ consideră că statele părți semnatare trebuie să urmărească în mod activ evaluarea” necesităților și implicarea minorităților în elaborarea și punerea în aplicare a măsurilor pentru a asigura implementarea articolului 14, inclusiv dreptul neechivoc garantat în temeiul articolului 14 alineatul (1).

Limbile protejate

Noțiunea de „limbă minoritară” nu este la fel de clară, așa cum apare la prima vedere. Aceasta poate însemna:

- a) limba care este considerată ca limbă tradițională și istorică a unui grup minoritar;
- b) limba care este utilizată în practică de către un grup minoritar (de exemplu, din Rusia, printre persoanele aparținând minorității rome din mai multe țări din fosta Uniune);
- c) limba care este utilizată de o majoritate în cadrul unui grup minoritar sau care este utilizată cel mai des de către o minoritate (sau o combinație a celor două);
- d) limba care diferă pur și simplu de limba majorității.

Noțiunea de „limbă maternă”, care este folosită uneori în legislație și în rapoartele statelor este la fel de neclară și poate însemna:

⁴³ Avizele Comitetului consultativ privind Slovacia ACFC/INF/OP/I(2001)001 și România ACFC/INF/OP/I(2002)001.

⁴⁴ Avizele Comitetului consultativ privind Austria ACFC/INF/OP/I(2003)006, Ucraina ACFC/INF/OP/I(2003)003.

- a) limba transmisă de către mamă (cu toate prejudecățile de gen pe care acest lucru le aduce în discuție în ceea ce privește transmiterea culturii și a identității);
- b) limba pe care o persoană a învățat-o prima dată;
- c) limba pe care o persoană o știe cel mai bine;
- d) limba pe care o persoană o folosește cel mai mult în mod liber;
- e) limba cu care o persoană se identifică sau este identificată de alții ca „vorbitor nativ”.

De asemenea, trebuie remarcat faptul că termenul „limbă maternă” nu apare deloc la articolul 14 și, prin urmare, se poate argumenta că, respectând principiul autoidentificării consacrat la articolul 3 al Convenției-cadru, persoanele aparținând minorităților naționale și minorităților ca grupuri s-ar putea identifica în mod liber, pe baza limbii pe care o percep ca fiind limba „lor”.

Limbile sunt parte a un proces continuu și granițele exacte (lingvistice și geografice) ale limbilor sunt și vor rămâne flexibile și în schimbare. Ființele umane sunt capabile să stăpânească mai multe limbi. Ființele umane pot, de asemenea, să cunoască și să folosească diverse limbi la diferite niveluri și în diferite domenii. În zilele noastre, marcate de globalizare și de interacțiune sporită este, în orice caz, evident că multilingvismul oferă beneficii funcționale, cognitive și emoționale puternice. Convenția-cadru în sine presupune încurajarea și susținerea bilingvismului (printr-o punere în aplicare combinată a articolului 12 alineatul (1) și a articolului 14. Din aceste motive, consultarea continuă cu persoanele și grupurile interesate (elevi, părinți, profesori, reprezentanți ai minorităților, autoritățile de la nivel central și local) este esențială în proiectarea programelor de educație lingvistică de succes. Acest lucru decurge, de asemenea, din dreptul de participare a persoanelor aparținând minorităților naționale, astfel cum este acesta garantat prin dispozițiile articolului 15 din Convenția-cadru.

Importanța predării limbii romani și în limba romani este tot mai des abordată în rapoartele de stat și în avizele Comitetului consultativ ca fiind un element necesar al eforturilor de a asigura accesul romilor la educație. În avizul privind România, Comitetul Consultativ a menționat că nu s-a efectuat, în practică, nicio instruire în limba romă, în ciuda dimensiunii considerabile a comunității de romi, care trăiesc în această țară. Comitetul Consultativ a solicitat măsuri care să asigure oportunități adecvate de predare a limbii romani.⁴⁵

Consiliul Europei și divizia sa de politici lingvistice au numeroase competențe în ceea ce privește condițiile preliminare necesare și a diferitele tipuri de programe educaționale lingvistice de succes, inclusiv educația bilingvă și multilingvă.⁴⁶ Numeroase state europene și-au asumat, de asemenea, obligații specifice în temeiul Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare.

⁴⁵ Avizul Comitetului consultativ cu privire la România ACFC/INF/OP/I(2001)1.

⁴⁶ A se vedea, de exemplu, raportul scris de Pádraig Ó Riagáin și de Georges Lüdi, „Educație bilingvă: Unele probleme de politică”, Divizia de politici lingvistice, DG IV, Direcția școlară, extrașcolară și pentru învățământul superior, Consiliul Europei, 2003. Acesta include ca anexă o listă de verificare utilă pentru factorii de decizie, în contextul politicilor în domeniul educației bilingve.

Sfera de aplicare a obligațiilor

În avizele sale, Comitetul Consultativ a încurajat guvernele să adopte o „abordare proactivă” chiar și atunci când cererea exprimată pare să fie scăzută (Aviz cu privire la Regatul Unit). De asemenea, acesta și-a exprimat satisfacția cu privire la *pragurile numerice scăzute* impuse pentru formarea claselor (în Ucraina 5 elevi în zonele rurale și 8-10 elevi în zonele nerurale; în Suedia 1 elev pentru anumite limbi și 5 elevi pentru altele, dar condiționate de disponibilitatea profesorilor, aspect care a fost criticat de Comitetul consultativ; Austria a raportat un număr minim de 7 elevi pentru o clasă (adăugând dispoziții detaliate) și un număr maxim de 20 de elevi pentru fiecare clasă). Comitetul consultativ a constatat invers, că un prag de 20 de elevi pentru o clasă într-o școală de limbă sorabă „este foarte mare conform articolului 14 al Convenției-cadru”.⁴⁷

Statele nu ar trebui să introducă calificări suplimentare pentru drepturile prevăzute la articolul 14, în afară de cele cuprinse în Convenția-cadru. În avizul său privind Norvegia, Comitetul Consultativ a constatat:

„Reglementările în vigoare prevăd educația de bază bilingvă, ca un maxim, pentru alte minorități decât Sami și Kven-finlandeză (în regiunile desemnate) numai până când aceștia dobândesc cunoștințe suficient de bune de limba norvegiană pentru a fi capabili să urmeze programul de predare obișnuit. Având în vedere faptul că garanțiile prevăzute la articolul 14 nu sunt condiționate de lipsa de cunoaștere a limbii de stat, Comitetul consultativ consideră că autoritățile ar trebui să examineze în ce măsură există o cerere în rândul minorităților naționale, precum și în regiunile care nu sunt acoperite de garanțiile menționate, pentru a primi formare profesională cu predare în limba lor sau a limbii lor și, în funcție de rezultate, pentru a le îmbunătăți situația juridică și practică actuală dacă este necesar.”⁴⁸

La elaborarea și punerea în aplicare a modalităților concrete de educație lingvistică, statele părți semnatare trebuie să reflecteze și să decidă cu privire la:

- domeniul de aplicare și volumul predării limbilor minoritare sau în limbile minoritare (inclusiv cu privire la nivelurile de educație și la numărul de ore, sistemul școlar public sau predarea informală/privată);
- caracterul opțional sau obligatoriu al predării;
- continuitatea predării limbii minoritare/sau în limba minoritară, pe diferitele niveluri ale sistemului educațional.

Mai multe orientări în cazul unor astfel de eforturi pot fi găsite în *Recomandările de la Haga Privind Dreptul la Educație al Minorităților Naționale* ale OSCE (1996) care este un text

⁴⁷ A se vedea, de exemplu, Avizul Comitetului consultativ cu privire la Austria ACFC/INF/OP/I(2002)009, Ucraina ACFC/INF/OP/I(2002)010, Regatul Unit ACFC/INF/OP/I(2002)6 și Germania ACFC/INF/OP/I(2002)008, alineatele (59)-(60).

⁴⁸ Avizul Comitetului consultativ cu privire la Norvegia ACFC/INF/OP/I(2003)003, punctul 59.

cuprinzător în acest domeniu, ce conține informații cu privire la unele aspecte cruciale ale educației minorităților.⁴⁹ Recomandările de la Haga urmează spiritul Convenției-cadru și obiectivele educației așa cum sunt descrise în Convenția cu privire la drepturile copilului prin adoptarea ipotezei de bază a necesității de a echilibra obiectivul păstrării și dezvoltării identității și limbii minoritare cu cea a integrării minorităților în societățile în care trăiesc, precum și dialogul între diferiți indivizi și grupuri. După cum s-a discutat anterior, Comitetul Consultativ a urmat același mod de gândire în propria sa lucrare.

Convenția-cadru adaugă la toate acestea, importanța explicită a promovării, în domeniul educației, a respectului reciproc, a înțelegerii și cooperării între toate persoanele care trăiesc într-un stat (articolul 6), precum și necesitatea de a încuraja cunoașterea culturii, istoriei, limbii și religia diferitelor grupuri și direcționarea în funcție atât de minorități, cât și de majoritate (articolul 12). Recomandările de la Haga oferă asistență valoroasă cu privire la problema descentralizării și a participării. În cele din urmă, atunci când se analizează stadiul necesităților de studiu la diferite niveluri de învățământ (primar, secundar, terțiar și profesional), Recomandările de la Haga includ recomandări specifice în ceea ce privește proporția utilizării limbii minoritare în predarea programei școlare. În concluzie, modelul susține un puternic accent pe predarea limbilor minoritare la un nivel inferior de educație, cu o creștere treptată a predării prin intermediul limbii majoritare la niveluri superioare de educație.

O serie de alte instrumente și documente sunt deja disponibile în interiorul și în afara Consiliului Europei, și pot fi adaptate la nevoile specifice ale fiecărei țări, regiuni și minorități, precum și grupuri majoritare.⁵⁰ Un instrument deosebit de util este așa-numita „Schema celor patru A” dezvoltată în cadrul Organizației Națiunilor Unite.⁵¹ Schema oferă câteva criterii de calitate de bază din perspectiva drepturilor omului.

Planificarea și evaluarea educației în întregime, inclusiv a educației minorităților, poate fi ghidată de reflecție asupra acestui sistem. În timp ce primii doi factori A au o importanță egală pentru toți copiii și studenții, Comitetul consultativ constată că noțiunile de acceptabilitate și adaptabilitate sunt de o importanță deosebită pentru persoanele care aparțin minorităților naționale.⁵² Conform

⁴⁹ Textul integral al Recomandărilor de la Haga și nota explicativă pot fi găsite în diferite limbi la: <http://www.osce.org/hcnm/documents.html?lsi=true&limit=10&grp=45>

⁵⁰ Pentru instrumente mai elaborate cu privire la specificul educației lingvistice și al plurilingvistului, consultați activitatea Direcției de politici lingvistice din cadrul Consiliului Europei, care a publicat, printre altele, *Ghidul pentru elaborarea politicilor lingvistice educaționale – De la diversitate lingvistică la educație plurilingvistică, 2003* (într-o versiune principală, precum și o versiune executivă, ambele disponibile la www.coe.int/lang)

⁵¹ *Comentariul general* 13 (1999) privind dreptul la educație al Comisiei pentru drepturi economice, sociale și culturale și Raportul preliminar al raportorului special al ONU pentru Educație E/CN.4/1999/49.

⁵² A se vede a de asemenea Duncan Wilson, în „*Filling the Frame: Five years of monitoring the Framework Convention for the Protection of National Minorities*” (Cinci ani de monitorizare a Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale) ISBN 92-871-5472-2.

Schemei celor 4 A, educația sub toate formele și la toate nivelurile trebuie să prezinte următoarele caracteristici interdependente și esențiale:

Disponibilitate: Instituțiile funcționale și programele educaționale trebuie să fie disponibile în cantitate suficientă. Disponibilitatea profesorilor instruiți și a materialelor didactice, a aspectelor legate de clădiri, a instalațiilor sanitare pentru ambele sexe, apa potabilă, sunt printre cele mai importante elemente conform acestui criteriu. Convenția-cadru include diferite niveluri de obligații ale state în ceea ce privește disponibilitatea în diferitele niveluri de educație.

Accessibilitatea are trei dimensiuni care se întrepătrund: nediscriminarea, accesibilitatea fizică (locație geografică adecvată, transport, tehnologie modernă) și accesibilitate economică. Învățământul primar trebuie să fie „gratuit pentru toți”, în conformitate cu instrumentele privind drepturile omului.⁵³ În Europa, articolul 17 alineatul (2) din Carta socială europeană revizuită impune statelor părți să asigure copiilor și tinerilor cu „un învățământ primar și secundar gratuit”.

Acceptabilitate: forma și conținutul educației, inclusiv programele și metodele de predare, trebuie să fie acceptabile (de exemplu relevante, adecvate din punct de vedere cultural și de bună calitate) pentru elevi și părinți. Acceptabilitatea este, așadar, relevantă pentru întreg mediul fizic și social al educației. Deoarece acest criteriu are o importanță deosebită pentru minoritățile naționale, acesta nu le scutește în mod automat de obiectivele și standardele definite în sistemul educațional al statului.

Adaptabilitate: educația trebuie să fie flexibilă, astfel încât să se adapteze la nevoile societăților și ale comunităților în schimbare și pentru a răspunde nevoilor studenților în cadrul diverselor medii sociale și culturale ale acestora. Acest lucru trebuie avut în vedere, deoarece și minoritățile și majoritatea sunt entități în curs de dezvoltare, la fel ca persoane care fac parte din acestea. Identitățile minoritare și majoritare trebuie să fie discutate și reevaluate în mod constant, deoarece acestea nu sunt fixe. De asemenea, nici limbile și fenomenele religioase nu sunt fixe, iar acesta a fost, de asemenea, punctul de vedere al Comitetului consultativ în activitatea sa.

PARTEA III CONSIDERAȚII PRINCIPALE CARE INFLUENȚEAZĂ EDUCAȚIA MINORITĂȚILOR ȘI EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ

Pe baza experienței prezentate mai sus a Comitetului consultativ, este posibil să se ofere o listă scurtă de verificare a considerațiilor de bază care trebuie să fie luate în considerare atunci când se discută politicile educaționale privind minoritățile și educația interculturală. În concluzie, Comitetul consultativ consideră că toate politicile educaționale minoritare trebuie să abordeze următoarele întrebări de bază:

De ce? Care sunt obiectivele exacte ale politicilor educaționale?

⁵³ Comentariul general 11 (1999) privind Planurile de acțiune pentru învățământ primar al Comitetului pentru drepturi economice, sociale și culturale din cadrul Consiliului Europei elaborează pe baza noțiunilor de învățământ „obligatoriu” și „gratuit”.

După cum sa arătat deja, Convenția-cadru impune nu doar protecția culturilor și a limbilor minoritare, dar, de asemenea, difuzarea și dezvoltarea contactelor interculturale și a dialogului, încurajarea unui spirit de toleranță în toate eforturile educaționale și chiar și un etos al bilingvismului și plurilingvismului în ceea ce privește limbile. Ar putea fi necesar ca diferite situații și grupuri diferite să fie tratate în mod diferit, cu scopul de a asigura egalitatea efectivă de șanse și accesul la educație de bună calitate pentru toate persoanele.

Cine? Cine sunt actorii implicați și interesați?

Statele participante trebuie să dețină acces la informații de bază cu privire la situația diferitelor grupuri minoritare, la nevoile și aspirațiile acestora. Diferențele în concentrarea geografică, statutul istoric și experiență, sprijinul statelor înrudite, nivelul de organizare, diferențele de gen necesită răspunsuri diferite din partea statului și a autorităților locale și regionale. În special poziția dezavantajată a romilor și a nomazilor trebuie să fie luată în considerare în toate țările care au ratificat Convenția-cadru.

Mulți alți actori influențează disponibilitatea și calitatea educației. Factorii de decizie la nivel central și local, profesorii și directorii de școală sunt printre cei mai importanți. Părinții și cei care beneficiază de învățământ (elevi sau adulți) sunt și ei actori esențiali. Dorințele acestor grupuri și persoane trebuie să fie ascultate și dreptul de participare efectivă, astfel cum este consacrat la articolul 15 din Convenția-cadru, ar trebui avut în vedere în toate procesele de luare a deciziilor, inclusiv în domeniul educației.

Cum? Ce instrumente sunt disponibile și fezabile?

Forma și conținutul educației trebuie să fie adaptate la scopurile discutate mai sus. Introducerea unor elemente multiculturale și interculturale în toate programele reprezintă o singură etapă. Diferite tipuri de școli și de clase constituie o altă metodă de a răspunde nevoilor diversificate. Formarea cadrelor didactice bilingve și plurilingve cu experiență în activitatea în medii multiculturale este o altă etapă importantă. Aceste aspecte nu sunt exhaustive, dar sunt cruciale în oferirea accesului la o educație de calitate tuturor persoanelor care trăiesc într-o țară, într-un mod care susține un climat de toleranță și dialog intercultural.

ANEXĂ: INVENTARUL ASPECTELOR EDUCAȚIONALE ABORDATE DE CĂTRE COMITETUL CONSULTATIV ÎN PRIMUL CICLU DE OPINII

Articolul 4 [Referință coroborată cu articolele 5, 6, 12, 13, 14]

1 Părțile se angajează să garanteze persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la egalitate în fața legii și la protecție juridică egală. În acest sens, se interzice orice discriminare bazată pe apartenența la o minoritate națională.

2 Părțile se angajează să adopte, dacă este necesar, măsuri adecvate pentru a promova, în toate domeniile vieții economice, sociale, politice și culturale, egalitatea deplină și

efectivă între persoanele aparținând unei minorități naționale și cele ce aparțin majorității. În acest sens, acestea țin seama în mod corespunzător de condițiile specifice ale persoanelor aparținând minorităților naționale.

3 Măsurile adoptate în conformitate cu punctul 2, nu sunt considerate a fi un act de discriminare.

1. dreptul la egalitate în fața legii și la protecție juridică egală

Egalitate și nediscriminarea persoanelor aparținând minorităților naționale în domeniul educației (nivelurile juridice și practice)

- existența/absența legislației împotriva discriminării specifică în domeniul educației; dispoziții discriminatorii privind educația
- existența jurisprudenței relevante
- cazuri de discriminare a persoanelor aparținând minorităților naționale în domeniul educației (atitudini discriminatorii ale altor elevi, profesori și alți actori din învățământ)
- izolarea, concentrare mai mare a copiilor minoritari (de romi, în special), în anumite școli publice din cauza respingerii în alte școli
- plasarea nejustificată a copiilor minoritari (în special a romilor) în clase și unități școlare separate
- prezența disproporționată (nejustificată) în școli speciale pentru copiii cu dizabilități mentale

2. egalitate deplină și efectivă

- egalitate deplină și efectivă a persoanelor aparținând minorităților naționale în domeniul educației
 - poziția inegală a persoanelor aparținând minorităților naționale în educație (oportunități educaționale inegale și acces inegal la resurse)
- impactul asupra situației lor în alte domenii, cum ar fi ocuparea forței de muncă, serviciul public etc. măsuri suplimentare necesare în educație pentru a obține o egalitate deplină și efectivă
- educația ca un instrument pentru eliminarea discriminării și promovarea integrării.

Articolul 5 [Referință coroborată cu articolele 4, 6, 12, 13, 14]

1 Părțile se angajează să promoveze condițiile necesare pentru persoanele aparținând minorităților naționale pentru a-și menține și a-și dezvolta cultura și pentru a păstra elementele esențiale ale identității lor, și anume religia, limba, tradițiile și patrimoniul cultural.

[...]

- educația ca instrument pentru păstrarea identității (inclusiv în afara zonelor locuite de minoritățile naționale, în mod tradițional sau în număr semnificativ)

Articolul 6 [Referință coroborată cu articolele 4, 5, 12, 13, 14]

- 1 Părțile vor încuraja spiritul de toleranță și dialogul intercultural și vor lua măsuri eficiente pentru a promova respectul reciproc și înțelegerea și cooperarea între toate persoanele care trăiesc pe teritoriul lor, indiferent de identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă a acestora, în special în domeniile educației, culturii și mass-media.
- 2 Părțile se angajează să ia măsuri corespunzătoare pentru a proteja persoanele care ar putea fi supuse unor amenințări sau acte de discriminare, ostilitate sau violență, datorită identității lor etnice, culturale, lingvistice sau religioase.”

1. educația ca un instrument de toleranță

- promovarea toleranței în educație (conținut multicultural și forma de educație)
- promovarea toleranței prin educație (programe educaționale privind drepturile omului, toleranță, diversitate pentru jurnaliști, membri ai poliției etc.
- șanse egale în educație pentru non-cetățeni, ca un instrument de integrare
- rolul mass-media ca instrument de sprijin pentru educație

2. măsuri de protecție împotriva discriminării, ostilității, violenței

- protecția împotriva discriminării, intoleranței, ostilității împotriva persoanelor aparținând minorităților naționale în școli.

Articolul 8 [Referință coroborată cu articolele 4, 5, 6, 12, 15]

Părțile se angajează să recunoască faptul că orice persoană aparținând unei minorități naționale are dreptul de a-și manifesta religia sau credința și de a înființa instituții, organizații și asociații religioase

- diversitatea religioasă și toleranța reflectate de subiecte religioase în programa școlilor
- caracterul obligatoriu sau voluntar al educației religioase în programele școlare

Article 9 [Referință coroborată cu articolele 6, 12]

1 Părțile se angajează să recunoască faptul că dreptul la libertatea de exprimare, al fiecărei persoane aparținând unei minorități naționale, include libertatea de opinie și de a primi și de a comunica informații și idei în limba minoritară, fără intervenția autorităților publice și fără frontiere. Părțile se asigură, în cadrul sistemelor lor juridice, că persoanele aparținând unei minorități naționale nu sunt discriminate în ceea ce privește accesul la mass-media.

[...]

- formarea și creșterea gradului de conștientizare în rândul jurnaliștilor cu privire la problemele legate de minorități
- oportunități de formare pentru jurnaliștii minoritari ca instrument pentru asigurarea accesului și prezenței minorităților în mass-media

Articolul 12 [referință coroborată cu articolele 4, 5, 6, 14, 15]

1 Părțile iau măsuri, dacă este cazul, în domeniul educației și al cercetării pentru a încuraja cunoașterea culturii, istoriei, limbii și religiei minorităților naționale și a majorității.

2 În acest context, părțile vor asigura, printre altele, posibilități corespunzătoare pentru pregătirea profesorilor și accesul la manuale și vor facilita contactele dintre elevii și profesorii diferitelor comunități.

3 Părțile se angajează să promoveze șanse egale de acces la educație, la toate nivelurile, pentru persoanele aparținând minorităților naționale.

1. Promovarea unei perspective interculturale a educației

Obiectivul specific:

- de a îmbunătăți înțelegerea cu privire la minoritățile naționale și de a contribui la un climat de toleranță interetnică și de dialog

Domenii de acțiune:

- revizuirea programei școlare pentru a include elemente de cultură, istorie, religie și tradiții ale minorităților naționale (de asemenea, ca parte a programei generale de predare)
- furnizarea/revizuirea manualelor cu conținut multicultural

Acoperire:

- niveluri de educație - toate nivelurile de educație, inclusiv cercetarea
- zone geografice - sistemul școlar general, fără a se limita la zonele locuite de către minoritățile

Actori implicați:

- actori din sistemul educațional de stat (inclusiv autoritățile de stat, la nivel central și local, profesori, directori de școli)
- participarea minorităților (inclusiv părinți și elevi)
- cooperarea bilaterală

2. Formarea profesorilor, accesul la manuale și contacte multiculturale

Formarea profesorilor:

- încurajarea cadrelor didactice/creșterea gradului de conștientizare/sprijinirea dimensiunii multiculturale a educației
- predarea istoriei - explorarea/dezvoltarea unor abordări mai adecvate, concepute pentru a consolida dialogul intercultural

Accesul la manuale:

- disponibilitatea manualelor de calitate pentru predarea limbilor minoritare

Contacte multiculturale

- interacțiunea dintre elevi și profesori din diferite comunități – și anume, școli bilingve, predarea limbilor minoritare, de asemenea, pentru populația majoritară
- componența grupurilor elevi/studenti și profilul cadrelor didactice

3. Promovarea egalității de șanse pentru accesul la educație

Toate punctele de mai jos trebuie să fie luate în considerare în funcție de posibilitatea existenței unor disparități de gen.

Cadrul legal și instituțional:

- garanțiile constituționale și legale ale dreptului la educație la toate nivelurile
- strategii destinate învățământului minorităților pentru a garanta accesul egal la educație de calitate
- structuri specializate pentru învățământul minorităților din cadrul autorităților de învățământ de stat
- supravegherea școlilor
- participarea minorităților la procesul de luare a deciziilor în domeniul educației

Resurse:

- resurse financiare din bugetul de stat/local pentru punerea în aplicare a legislației și a strategiilor
- ajutorul de stat pentru inițiativele în domeniul educației minorităților naționale - (vulnerabilitatea minorităților mai puțin numeroase sau a celor care nu se bucură de sprijinul unui stat înrudit)
- cooperarea bilaterală/multilaterală în domeniul educației (formarea cadrelor didactice, manuale

Aspecte specifice de interes pentru accesibilitatea educației (inclusiv măsuri):

- **Înregistrarea în școală**

- refuzul de înregistrare a copiilor minorităților (în special a romilor)
- situația specifică a persoanelor relocate (încercări de a conecta accesul la educație de rezidența persoanei)
- situația specifică a persoanelor aparținând minorităților naționale care călătoresc, precum și importanța unui mediu integrat
- accesul la imitații ale educației în cazul celor de nu au cetățenie

- **Frecventarea școlii**

- absenteismul/prezența scăzută la școală/abandonul din cauza:
 - indisponibilității învățământului preșcolar pentru copiii minorităților (în limba oficială, dar, de asemenea, în limba minoritară)
 - facilităților școlare insuficiente/inadecvate (insuficiența resurselor pentru buna funcționare a școlilor)
 - accesului dificil și periculos până la școli, servicii conexe insuficiente/inadecvate (transport)
 - problemele socio-economice ale părinților
 - reticenței părinților de a-și trimite copiii la grădiniță
 - lipsei de încredere în sistemul educațional

Performanța școlară (accesul la educație de calitate la toate nivelurile)

- absenteismul/prezența scăzută la școală/abandonul din cauza:
 - proporția elevilor din rândul minorităților care finalizează cu succes învățământul liceal și superior (în comparație cu statisticile relevante pentru elevii din rândul populației majoritare)
 - continuitatea învățământului în limbile minoritare, la diferite niveluri de studiu, ca factor de performanță școlară
 - alfabetizare scăzută sau analfabetism în rândul copiilor minoritari (și în rândul adulților)
- programe de asistență pentru copiii minoritari cu preocupări specifice:
 - măsuri speciale adaptate culturii itinerante a romilor
 - clase pregătitoare (pentru romi și alți copii dezavantajați)
 - prezența romilor ca asistenți mediatori/experti/consilieri în școli și autorități educaționale de stat
 - planuri de predare individualizate

- Rolul limbii oficiale în educație și șanse egale de acces la educație
- Nevoi educaționale specifice ale adulților aparținând minorităților naționale

Articolul 13 [referință coroborată cu articolele 4, 5, 6, 12, 14]

1 În cadrul sistemelor lor de învățământ, părțile recunosc că persoanele aparținând unei minorități naționale au dreptul de a înființa și de a-și administra propriile instituții private de învățământ și de formare profesională.

2 Exercițarea acestui drept nu implică nicio obligație financiară pentru părți.

1. dreptul de a înființa și de a-și administra propriile instituții private de învățământ și de formare profesională

Temeiul legal și instituțional:

- existența unor garanții juridice clare ale dreptului persoanelor aparținând minorităților naționale de a înființa instituții private de învățământ, școli și universități

Obstacole de natură juridică și/sau de altă natură:

- restricții (cum ar fi limba de instruire)
- condiții (cum ar fi existența unor acorduri bilaterale care să prevadă reciprocitate)

Dreptul statului de a supraveghea instituțiile de învățământ privat (legalitate și control al calității)

2. lipsa unei obligații financiare pentru stat

- regulă generală: lipsa unei obligații financiare a statului de a asista minoritățile la înființarea instituțiilor de învățământ private

- criterii juridice clare și obiective, necesare atunci când se oferă ajutor financiar de stat:

în cazul în care școlile private sunt singura șansă pentru ca minoritățile naționale să beneficieze de educație în limbă minoritară/educație bilingvă

în cazul în care sunt vizate minorități mai puțin numeroase sau cele care nu se bucură de sprijinul unui stat înrudit și nu au propriile lor mijloace financiare pentru înființarea unor instituții de învățământ)

Article 14 [referință coroborată cu articolele 4, 5, 6, 12, 13, 15]

1 Părțile se angajează să recunoască faptul că orice persoană aparținând unei minorități naționale are dreptul de a învăța în limba sa minoritară.

2 În zonele locuite de persoane aparținând minorităților naționale, în mod tradițional sau în număr substanțial, în cazul în care există o cerere suficientă, părțile depun eforturi pentru a

asigura, în măsura în care este posibil și în cadrul sistemelor lor de învățământ, că persoanele care aparțin acelor minorități au posibilități corespunzătoare de a învăța în limba minoritară sau de a beneficia de formare profesională în această limbă.

3 Punctul 2 de la prezentul articol e pus în aplicare fără a se aduce atingere învățării limbii oficiale sau predării în această limbă.

1. Recunoașterea dreptului persoanelor aparținând unei minorități naționale de a învăța în limba lor minoritară

Garantii juridice ale dreptului de a învăța limba minorității

2. Punerea în aplicare a dreptului persoanelor aparținând unei minorități naționale de a învăța în limba minorității din care fac parte sau de a primi formare profesională în această limbă

Măsurile luate pentru a preciza condițiile necesare pentru punerea în aplicare a dreptului menționat mai sus:

- identificarea „zonelor locuite de persoane aparținând minorităților naționale, în mod tradițional sau în număr substanțial” (praguri)
- evaluarea necesităților lingvistice și a „cererii suficiente”:
 - disponibilitatea informațiilor statistice exacte cu privire la minoritățile naționale
 - nevoia de flexibilitate (în ceea ce privește acoperirea geografică și pragurile numerice)
 - nevoile minorităților mai puțin numeroase și dispersate
 - nevoia de sprijin sporit pentru învățarea anumitor limbi minoritare (de exemplu, limba romani: dificultăți specifice)
 - responsabilitatea de luare a deciziilor privind deschiderea/închiderea claselor/ școlilor și predarea limbilor minoritare/în limbile minoritare:
 - rolul autorităților locale și regionale
 - participarea/consultarea părinților în procesele de luare a deciziilor

Modalități concrete alese și aplicarea practică a acestora:

- **domeniul de aplicare și volumul** de predare a limbilor minoritare/în limbile minoritare (nu se exclud reciproc)
 - nivelurile de educație și numărul de ore
 - sistemul de învățământ public/predarea informală a limbilor minoritare/ în limbile minoritare
 - **caracterul obligatoriu/opțional** al predării în limba minoritară (atunci când este opțională, indiferent dacă este sau nu integrată în programa școlară regulată și în ce fel)
 - **continuitatea** predării/în limba minoritară la diferite niveluri de studiu
 - sprijin public pentru învățământul preșcolar bilingv/multilingv (public sau privat)
 - utilizarea limbilor minoritare la examenele școlare finale și la examenele de admitere

utilizarea limbilor minoritare în instituțiile de învățământ superior

- stabilirea limbii minoritare/ a universităților multiculturale;
- cotele pentru elevii minoritari
- utilizarea limbilor minoritare pentru admitere/examenele finale de învățământ superior;
- recunoașterea diplomelor

Resurse:

- formarea profesorilor
- manuale și materiale didactice
- distribuirea resurselor: necesitatea unui răspuns echilibrat și flexibil, ca răspuns la nevoile specifice pentru fiecare limbă minoritară
- cooperarea bilaterală cu statele înrudite
- sprijin din partea statului (financiar/logistic) pentru zilele de duminică și alte cursuri opționale în afara sistemului public de învățământ

3. Învățarea limbii oficiale

Predarea obligatorie a limbii oficiale

Calitatea predării limbii oficiale

Diferite modele de programe de „imersiune” în limba de stat (indiferent dacă acestea au caracter voluntar sau obligatoriu)

Articolul 15 [Referință coroborată cu articolele 4, 5, 6, 12, 14]

Părțile vor crea condițiile necesare pentru participarea efectivă a persoanelor aparținând minorităților naționale la viața culturală, socială și economică și în cea publică, în special în situațiile care le afectează.

- educația ca subiect al consultării/participării persoanelor aparținând minorităților naționale la viața publică
- educația ca mijloc pentru participarea efectivă a persoanelor care aparțin minorităților naționale la viața publică
- importanța participării efective a adulților, precum și a copiilor aparținând minorităților
- participarea persoanelor aparținând minorităților naționale în cadrul instituțiilor publice de învățământ (rolul cadrelor didactice care se ocupă de educația minorităților)
- impactul descentralizării asupra punerii în aplicare a politicilor educaționale relevante pentru minoritățile naționale

Articolul 18 [Referință coroborată cu articolele 4, 5, 12, 13, 14]

1. Părțile depun eforturi pentru a încheia, dacă este necesar, acorduri bilaterale și multilaterale cu alte state, în special cu statele vecine, pentru a asigura protecția persoanelor aparținând minorităților naționale respective.
2. Dacă este cazul, părțile vor lua măsuri pentru a încuraja cooperarea transfrontalieră.
 - educația ca un domeniu de cooperare bilaterală și regional
 - problema recunoașterii oficiale a diplomelor de către instituțiile de învățământ din alte state